

Édes Anyanyelvünk

XVII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM 1995. OKTÓBER

ÁRA: 40 FORINT

Kazinczy-jutalmak, Kazinczy-jutalmások (1995)

Ha jól számolom, tizennegyedik éve immár, hogy az évnívót ünnepségnek, legalábbis néhány – nem épp tekintélyes, de nem is lebecsülendő számú – tanintézetben, kiemelkedő mozzanata annak a **Kazinczy-jutalomnak** bejelentése és átadása, amelyet az ott működő beszédművelő szakkör (családiás nevén: „Beszélni nehéz!-kör”) vezetője és tagjai érdemeltek ki több évi folyamatos és eredményes tevékenységükkel. Azzal, hogy a rádióknak hasonló című műsorát közösen figyelik, a benne elhangzó (s korábban a rádióadásokban valóban elhangzott) példák kiejtési hibáit keresik, a maguk elképzelése szerint javítják, és ennek eredményét – legtöbbször baráti vagy épp családias hangú kísérel sorokkal – beküldik a szerkesztőségbe.

Nem minden évben juthat minden arra méltónak, hiszen több a jól működő kör, mint a kiadható jutalom; de mindig olyanokhoz kerül, akik megérdemelték. És jóval több véletlenül, hogy a kimaradók, leveleik tanúsága szerint, ugyanúgy – vagy talán még jobban – örülnek a többiek sikerének, mint előtte egy-két évvel a magukénak.

Ez évben huszonöt közösség részesülhetett ebben a jutalomban; melynek háromötöde a körvezetőt illeti, kétötöde pedig – könyvvásárlásra – a szakkör tagjait.

Megérdemlik, hogy felsoroljuk őket (mégpedig címlapon! A szerk.); zárójelben vezetőjüket is megnevezve. – Íme:

a) Általános iskolákban működő szakkörök:

Práter Utcai Általános Iskola, Budapest (Vadász Gusztávné); – II. Rákóczi Ferenc Általános Iskola, Csurgó (Dani Margit); – Vénkert Általános Iskola, Debrecen (Metty Lúcia); – Klapka György Általános Iskola, Komárom (Böjthe Andrásné); – Kazinczy Ferenc Általános Iskola, Miskolc (Dorkó Miklósné); – Általános Iskola, Lánycsók (Szabó Eszter); – Piarista Általános Iskola, Mosonmagyaróvár (Karsai Alfonzné); – Általános Iskola, Rád (Saffarik Ildikó); – Általános Iskola, Somogyudvarhely (Cszmadia Lajosné); – Arany János Általános Iskola, Szentgotthárd (Variné Trifusz Mária); – Általános Iskola, Zalalövő (Császár Lászlóné).

b) Középfokú iskolákban működő szakkörök:

Balassa Bálint Gimnázium, Balassagyarmat (Bacsó Józsefné); – Váci Mihály Gimnázium, Bányásztereny (Tóth Norbertné); – Csepeli Műszaki Szakközépiskola és Szakmunkásképző Intézet, Budapest (Keppel Gyula); – Gundel Károly Vendéglátóipari Szakközépiskola és Szakmunkásképző Intézet, Budapest (Babiczy Veronika); – Radnai Béla Közgazdasági Szakközépiskola, Gépíró és Gyorsíró Szakiskola (a tanulók szakkörrei), Budapest (Kerekes Barnabás); – Gábor Áron Gimnázium és Egészségügyi Szakközépiskola, Karcag (Nagy Sándorné); – Egészségügyi és Óvónői Szakközépiskola, Kazincbarcika (Papp Sándorné); – Dózsa György Gimnázium, Kiskunmajsa (Gyórfy Imréné); – Móricz Zsigmond Gimnázium, Kisújszállás (Pintér István); – Városi Ipari Szakmunkásképző Intézet (Arany János kör), Komárom (Koppány Csabáné); – Jókai Mór Gimnázium (Parlando kör), Komárom (Miklós Józsefné); – Herman Ottó Gimnázium, Miskolc (Kovács Ferencné).

c) Felsőoktatási tanintézetben működő kör:

Bessenyei György Tanárképző Főiskola, Nyíregyháza (Veszprémi Eszter).

d) Tanintézetben működő felnőttekből álló kör:

Az Általános Iskola tantestületének szakköre, Mikóháza (Szalkó Lászlóné).

További hasznos és jó hangulatú együttműködést kívánunk, jutalmazottaknak és várományosoknak egyaránt.

Deme László

A TARTALOMBÓL:
„A név érzelmi kötődés
a szülőföldhöz”
Beszélgetés
Sebestyén Árpáddal

◆
Füleki Mihály:
Mit eszik a magyar?

◆
Nemes Attila László:
„Ijesztő” túlzások

◆
Grétsy László:
Az ellopott járgány
hozadéka

◆
Szabó T. Ádám:
A finn nyelv jelene,
a magyar és az észet
jövője?

◆
Büky László:
A szaknyelv átvilágítása

◆
Pásztor Emil:
Czuczor és Csokonai
sorrendje
a lexikonokban

◆
És: pályázatok,
versenyfelhívások,
nyelvi mozaik, humor,
pontverseny, kereszt-
rejtvény!

◆
Tudósítások:
Gyórtól Nagyenyedig

Két hír az Édes Anyanyelvünkről

1. Legutóbb két évvel ezelőtt emeltük lapunk árát. Most – kényszerűségből – ismét ezt tesszük, ám korántsem olyan mértékben, ahogy ezt a forint értékének csökkenése indokolja. Egy-egy számunk 1996-tól az eddigi 40 helyett 50 forintba kerül, az évi előfizetés pedig 200 helyett 250 forint lesz. Hogy az Édes Anyanyelvünkre hogyan és hol lehet előfizetni, azt olvasóink megtalálják a lapnak ugyanezen az oldalán. Az ott közöltek azonban még kiegészítjük azal, hogy az előfizetési díjat olvasóink átutalással vagy rózsaszínű befizetőlapon is eljuttathatják szövetségünk címére (1360 Budapest, Pf. 6). Számlaszámunk: OTP 508-13201-9. Szövetségünk tagjai a lapot természetesen továbbra is illetménylapként kapják.

2. A másik hír valójában egy felhívás: előfizetés-gyűjtő versenyt hirdetünk lapunk példányszámának növelése végett. Aki az év végéig a legtöbb új előfizetőt szerzi, 3000, a második helyezett 2000, a harmadik pedig 1000 Ft jutalomban részesül. A versenyben részt vevőktől azt várjuk, juttassák el az Anyanyelvűpolók Szövetségébe az új előfizetők adatait – nevüket, pontos címüket –, hogy befizetőlapot küldhessünk nekik. Akkor számít valaki új előfizetőnek, ha egyéves előfizetése beérkezik a szövetségbe. A legeredményesebb előfizetés-gyűjtőket egyik jövő évi számunkban be is mutatjuk a lapban.

Jó versenyzést, azaz eredményes előfizetés-gyűjtést kíván

az Anyanyelvűpolók Szövetsége

TARTALOM

Deme László: Kazinczy-jutalmak, Kazinczy-jutalmások (1995)	1
Két hír az Édes Anyanyelvünkről	2
Bura László: Az iskolaelnevezések jelentésmódosulásai	3
„A név érzelmi kötődés a szülőföldhöz”. Beszélgetés Sebestyén Árpáddal	4
Baracs Tibor: Alternatív – vagy más?	4
Kemény Gábor: Nyelvi mozaik	5
Füleki Mihály: Mit eszik a magyar?	6
Grétsy László: Az ellopott járgány hozadéka	7
Forgács Tamás: BUX	7
Nemes Attila László: „Ijesztő” túlzások a nyelvhasználatban	8
Szabó T. Ádám: A finn nyelv jelene, a magyar és az észti jövője?	9
Zsigmond Győző: Úri írásmód Romániában	9
Kovalovszky Miklós: Ellentétben a korábbi formával	10
Láng Miklós: „Így írunk helyesen”	10
Büky László: A szaknyelv átvilágítása	11
Holczer József: Az atillá-tól az „állmenyezett”-ig	11
Graf Rezső: Értsünk szót egymással!	12
Pásztor Emil: Czuczor és Csokonai sorrendje a lexikonokban	12
D. L.: Búcsú Miskolczi Margittól	13
Hírek	13
Pályázati felhívás anyanyelvi táborok rendezésére	14
Felhívás az országos helyesírási versenyre	14
Kincses Kovács Éva: A Kalevala földjétől Alaszkáig	14
May István: A latin nyelv továbbélése	15
Mónus Imre: Nem „elfelejtett szájhagyomány”	15
Kresznerics Ferenc Anyanyelvi Verseny	15
Kedvezményes karácsonyi könyvvásár	15
G. R.: „A nyelv az üdvösségünk és megtartónk”	16
Komoróczy György: A Magyar Nyelv Napjai Nagyenyeden	16
Szende Aladár: „A lángot majd ők sem hagyják kialudni”	17
Mészely József: Kisiskolások anyanyelvi vetélkedője	17
Pontozó	18
Keresztretjévény	19
Kopias Sándor: Remek rímek, rólam, rólad, róla...	19
Nyelvész-leletek, nyelv-észleletek	20

ÉDES ANYANYELVÜNK

Az Anyanyelvűpolók Szövetségének évente ötször – februárban, áprilisban, júniusban, októberben és decemberben – megjelenő folyóirata

Megjelenik

a Magyar Tudományos Akadémia Magyar Nyelvi Bizottságának és a Magyar Nyelvtudományi Társaságnak a támogatásával.

Kiadja:

az Anyanyelvűpolók Szövetsége

Felelős szerkesztő és kiadó:

Grétsy László

A szerkesztőség tagjai:

Balázs Géza
Kemény Gábor
Maróti István

A szerkesztőség címe:

1075 Budapest, Kazinczy u. 23–27.
Telefon: 267-9267

Postacím:

1364 Budapest, Pf. 122.

Terjeszti:

a HELIR, a Bp.-i HIRKER Rt.,
az NH Rt. és több más terjesztő.

Előfizethető

bármelyik hírlapkézbesítő hivatalban, valamint közvetlenül vagy postautalványon a Hírlap-előfizetési és Lapellátási Irodánál (HELIR), amelynek címe: 1900 Budapest, XIII., Lehel út 10/A. (Kérésre az iroda postautalványt küld!)

Előfizetési díj:

egy évre 200 Ft (1995-ben)
Számonkénti ár: 40 Ft (1995-ben)
Az Anyanyelvűpolók Szövetségének tagjai a lapot a tagdíj fejében illetménylapként kapják.
Belépési nyilatkozat és csekk kérhető:

Anyanyelvűpolók Szövetsége,
1126 Budapest, Szoboszlai u. 2–4.

Az Édes Anyanyelvünk szerkesztőbizottsága:

Balázs Géza
Bencédy József
Deme László
(a szerkesztőbizottság elnöke)
Fábián Pál
Grétsy László
Kemény Gábor
Maróti István

Címlapterv:

Heiling Zsolt

Lapunk kiadását a
Nemzeti Kulturális Alap,
A Szép Magyar Nyelvért
Alapítvány és a
Magyar Sajtó Alapítvány
segíti.

ISSN 0139-0457

Készítette:

CERBERUS Kft.
1054 Budapest, Kálmán I. u. 23.
Telefon: 132-3511
Felelős vezető: Schmidt Gábor

Az iskolaelnevezések jelentésmódosulásai

A magyar oktatás történetében az iskolák megnevezésére használt szavak jelentéstartalma a nyelvhasználatban többször is módosult. A jelentés módosulásának fő oka magának az iskolarendszernek a fejlődésében (is) keresendő. A XX. század húszas-harmincas éveitől (nyilvánvalóan a társadalmi-politikai körülmények következményeképp is) bizonyos különbségek észlelhetők a magyar nyelvterületen a köznyelvi regionális szokászatlanok fejlődésében. Konkréten bizonyos szavaknak az anyaországban, illetőleg a más államok keretében élő magyarság szokászatlanok fejlődésében tapasztalható jelentésbeli eltéréseire (módosulására) gondolok.

A következőkben a Szatmárnémetiben beszélt köznyelvi szókincs néhány elemének, az iskolákat megnevező *gimnázium*, *főiskola*, *kollégium*, *liceum* szónak a jelentését és jelentésmódosulásait tekintem át. A kiválasztott város nyelvhasználatát azért alkalmas a vizsgálódásra, mert már a XIII. század elején bizonyosan volt iskolája, történelme során katolikus és protestáns iskolái egyaránt voltak, magyar lakossága háromnegyed évszázada román állami keretben él, aminek eredményeként magyar köznyelvében a korábbi időszakokénál erőteljesebb román nyelvi hatás észlelhető.

Al- és főgimnázium

A (latinból kölcsönzött) *gimnázium* megnevezést Szatmáron a XVII. században használják először, mégpedig az elemi oktatást követő iskolai fokozat (mai fogalmunkkal: középiskola) megnevezésére. A Ferenc-rendi és a Domonkos-rendi szerzetesek XIII. századi (városi humanista) iskoláját a városban még *skóla* (< latin *schola*) néven említik, 1610-ben azonban a középfokúvá emelkedő református iskolát már *gimnázium*-nak nevezik. (A latin okirat szerint „Schola haec in celeberrimo gymnasio formam mutata est.”) A szövegből nyilvánvaló, hogy a fogalom, illetőleg megnevezés másutt már használható. Ez a középiskola hatosztályos volt. Negyedszázaddal később Pázmány Péter katolikus gimnáziumot alapít Szatmáron, ez azonban (1639-től) csak a négy alsó osztállyal indul meg, ezért a neve ugyan *gimnázium*, de a szakirodalmi utalásokban *kisgimnázium*.

Az 1852-es tanügyi reform után a *gimnázium* vagy *algimnázium* (négy alsó osztállyal), vagy (nyolcosztályos) *főgimnázium*. Ennek eredményeképp alakul meg Szatmárnémetiben a Királyi Katolikus Főgimnázium (1852) és a Szatmárnémeti Ev. Református Főgimnázium (1890).

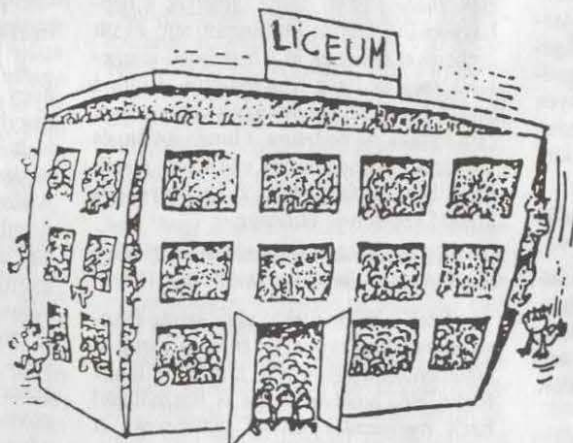
A mai romániai oktatási rendszerben újra-élesztették a *gimnázium* elnevezést, csak hogy ez ma nem középiskolát jelent, hanem az általános iskola V–VIII. osztályának a neve. Az elnevezés persze a hivatalos fordításokban (a sajtóban is) megjelenik (*gimnáziumi osztályokról* írnak), s az iskolák rendszerében nem járatos emberek tudatában ez zavarokat okozhat. (Az anyaországban élőt pedig magától értetődően megteveszti.)

Főiskola, kollégium

Némelyik XVII. századi okirat *főiskola*-nak említi a szatmári református iskolát. A megnevezés akkori jelentése 'felsőbb fokú iskola', a korabeli középiskolát ezzel a névvel különböz-

tették meg az alsóbb fokú iskoláktól. (Később így neveztek bizonyos kollégiumokat is). Ma (a magyar köznyelvben) a *főiskola* olyan iskolát jelent, amely a középiskolát végzeteknek sajátos (bányászati, kertészeti, iparművészeti, testnevelési, pedagógiai stb.) felsőfokú szakképzettséget ad.

Megjelenésétől napjainkig többször módosult *kollégium* szavunk jelentéstartalma is. Amikor Pázmány Péter 1636. október 14-i alapítólevelében megalapította a jezsuita atyák szatmári kollégiumát, nemcsak iskolát alapított, hanem olyan (rendszerint húsz szerzetesből álló) közösséget is, amelynek feladata a rend szabályzatából eredő (a hívők gondozására vonatkozó) tevékenység mellett magasabb fokú iskola (középiskola) fenntartása és működtetése is. Ez magyarázza aztán, hogy a *kollégium* elnevezés a XVIII. század végéig 'középiskola'

jelentésben (is) megmaradt a katolikusok nyelvhasználatában. A XVIII. században jelent meg viszont a kiemelkedő protestáns iskolák (nagyenyedi, debreceni, pápai, sárospataki kollégium) megnevezésére. Ezek az oktatási intézmények rendszerint alsó-, közép- és felsőfokú tagozatot is magukban foglaltak, némely helyen tanítóképző is kiegészítette őket, diákjüket bentlakásban helyezték el. (A latin szövegekben azonban ezeket a protestáns iskolákat továbbra is a hagyományos *schola* vagy *gymnasium* elnevezéssel említik.)

A *kollégium* szó mai köznyelvünkben 'bentlakás' értelemben is él.

A romániai oktatási rendszerben újabban megjelent a *kollégium* fogalom, de ez azokat a liceumokat (középiskolákat) jelenti, amelyek keretében posztliceális tagozat (a középiskolát követő hároméves oktatási forma), esetleg kihelyezett főiskolai részleg is működik, ugyanakkor használatos a *kollégium* kifejezés rövid időtartamú (3 éves) főiskolai intézmények, az úgynevezett *egyetemi kollégiumok* nevében is

(így például van műszaki egyetemi kollégium, építészeti egyetemi kollégium stb.).

A *kollégium* szónak fentebbi, oktatási intézményre vonatkozó jelentése(i) mellett más jelentése is kialakult. Így nevezik az egyetemen, főiskolán valamely tudományág körébe tartozó, fél évig tartó előadás-sorozatokat, például a magyar irodalom szakon megtartott *Arany János speciális kollégium*-ot. Nagyváradon a Sulyok István Református Főiskola keretében működik az (egész tanéves) *Ady Endre Sajtókollégium*. A *sajtókollégium* a romániai magyar újságíróképzést hivatott felrészíteni.

A magyar nyelv értelmező szótára a *kollégium* szó 'testület' jelentését is nyilvántartja: a katolikus egyházban a bíborosok *kollégiuma* a bíborosok testületét jelenti, de újabban *kollégium*-nak nevezik a minisztériumokban a miniszterhelyettesek és fősztályvezetők tanácskozó testületét, illetőleg az egyes fősztályokon belül a fősztály vezető állású dolgozóinak és a felügyeleti hatóságuk alá tartozó vállalatok igazgatóinak a tanácskozó testületét is.

Líceum

A *liceum* mint iskolatípus ismeretes volt a XVIII–XIX. századi Magyarországon is. A XIX. században *liceum* működött többek között Sopronban, Késmárkon, Egerben. Szatmárnémetiben 1804-ben létesült. Kétéves időtartamú iskola volt, amely bölcsészeti (filozófiai) képzést nyújtott, s amelybe a hatosztályos középiskola végzettjei iratkozhattak be. (Az 1852-es tanügyi reform szüntette meg őket.)

Romániában a *liceum* ma a középiskoláknak a neve. Az oktatási rendszer 18-féle *liceum*-ot különböztet meg. Az *elméleti liceum* felel meg a más országokbeli gimnáziumnak, a többi *liceum* a szakközépiskoláknak. (A *szakközépiskola* kifejezés hivatalosan ma Romániában nem használatos, a magyar köznyelvben még él.)

Az egyetemes magyar oktatási rendszer ismerte a *leányliceum* megnevezést is; így nevezték a két világháború között az olyan, lányok részére létesített középiskolákat, amelyekben nem tanítottak latint, de helyette nagyobb óraszámúban tanulták a modern nyelveket, az irodalmat és a művészettörténetet. A harmincas évek végétől a negyvenes évek végéig némelyik tanítóképző intézet neve is *liceum* volt.

Nyelvi barangolásunk arra figyelmeztet, hogy a szavak pontos jelentéstartalmának megállapításához ismernünk kell megjelenésük (és használatuk) társadalmi-történelmi és földrajzi viszonyait.

Bura László

„A név érzelmi kötődés a szülőföldhöz” Beszélgetés Sebestyén Árpád professzorral*

Először a debreceni egyetem csodálatos fűvészterdjében beszélgettünk Sebestyén Árpáddal a tájról, a nevekről, majd tettünk egy kisebb kirándulást Szatmárba is. Csengerben, a Szamos kanyarulatánál álltunk meg ismét:

– A debreceni egyetemen régi hagyomány van a földrajzinév-gyűjtésnek és -kutatásnak – mondja Sebestyén Árpád. – Kálmán Béla A nevek világa című nagy sikerű könyve ezt a témát a nagyközönség számára is érdekessé tette. Magam, mint szatmári falusi gyermek, már korán érdeklődtem falum dülönevei iránt. Kapóra jött Kálmán Béla professzor biztatása, hogy dolgozzam föl szakdolgozat gyanánt falum – Gacsály – földrajzinév-anyagát. Azt hiszem, hogy a háború után ez volt az első friss közlés. Az egyetemen szívügyemmé vált a régi Szatmár megye névanyagának intézményes összegyűjtése. Ebben nagyon jó munkatársra találtam Kálnási Árpádban, aki a fehérgyarmati, majd nyírbátori, mátészalkai járás névanyagát dolgozta fel (részben Jakab Lászlóval együtt). Legutóbb a régi csengeri járás 24 községének teljes gyűjteményét adtuk ki (Kálnási Árpád–Sebestyén Árpád: A Csengeri járás földrajzi nevei. Debrecen, 1993. 549 l.). Csodálatos kincsek ezek.

– A földrajzi nevek tehát érzelmi kötődést jelentenek?

– Valójában a szülőföldhöz való érzelmi kötődés táplálta bennem, és gondolom, más nyelvészekben is, ezt az érdeklődést. Az otthon az a ház, a haza – a kettőnek az összekapcsolása nem véletlen.

* Az interjú a Mondolat című tévéműsor számára készült 1994-ben Debrecenben, ám a műsor szüneteltetése miatt nem hangzott el.

A szerk.

Móricz Zsigmond szülőfalujáról, Tiszacsécséről mondja, hogy „Maga az a név, hogy Csécsé, mindig úgy hat rám, mint valami ízes, friss gyümölcs, cuppant az ember, csettint és nevet. Csécsé. Mennyire örülök, hogy ezt a bájos falut kaptam szülőföldnek” (Életem regénye). Ady Endrét is idézhetném, a Séta bölcső-hegyem körül című versét: „Ez itt a Bence, látod-e, / Szelíd, széles domb s méla lanka, / Tán klastrom állt itt egykoron, / Bence-nap éjén köd-torony / Fehérlik s kong sülyedt harangja”. A Bence az egy dülő-

nek a neve. (Az én falumban is van egy Bencehalma nevű domb, amelyik a néphagyomány szerint klastromot rejt, és ott embereket temettek el.) A versben megjelenik még az Ér, a Kraszna-árok, Kótó, a volt falu. S az érzelmekhez visszatérve: „Ez itt falu, az én falum, / Innen jöttem és ide térek.” Mindenkinek van ilyen, a szülőföldhöz, a falujához, a helynevekhez kötődő személyes élménye.

– Ez indítja a nyelvészeket arra, hogy ne hagyják veszni a neveket?

– Ezek a dülőnevek olykor szinte évezredes hagyományokat őriznek. A csengeri kötetben több olyan XII. századi dülönév fordul elő, amelyeket ma is használnak! Ezek nyelvemlék értékű dülőnevek! A szatmári résznek különlegessége, amit Móricz is megemlít: itt a török nem dúlta országgal állunk szemben. Én, ha fölmen-

tem szülőfalumban, Gacsályban a templomtornyba (már ha megengedte a hangosító), és körülnéztem, öt kilométer távolságban öt másik kis falunak a tornya volt látható. Itt az Árpád-kori falusi településrendszer máig megmaradt. Mondhatják rá, hogy az Isten háta mögött van ez a táj, talán ennek köszönhető, hogy oly sok nagyszerű földrajzi név megmaradt.

– Milyenek a mai falusi utcanevék?

– A falusi utcák neve teljesen fantáziátlan. Mert Szatmárban pl. minden faluban van Ady Endre, Dózsa György utca, ugyancsak róluk nevezték el a termelőszövetkezeteket is. A személyekről való utcaelnevezés országos baj. Debrecenben a több mint ezer utca közül 40% személyről kapta a nevét. Ez a legolcsóbb emlékműállítás. De nem természetesen úton-módon született névanyag. Ha egy személynek nincs semmi köze az adott település adott utcájához, akkor nincs értelme erőltetni ezt az emlékeztést.

– Hogyan őrizhetjük meg a régi földrajzi neveket?

– A helynévkincs pusztul. Különösen nagy irtást végzett ezen a területen a nagyüzemi gazdálkodás. Elkezdtek „táblásítani” és mesterséges és értelmetlen nevekkel illetni a tájat. Pl. A1, A2, A3 tábla. A tízezres léptékű gazdasági térképek sorozatban adják a feljavított földeknek ezeket a táblaneveket. Mi, amikor összegyűjtjük a régi neveket, arra biztatjuk a lakosokat, hogy tartsák életben őket. Ha új nevet adnak, mert almát telepítenek, vagy tormával, spárgával kísérleteznek, akkor se ezeket a mesterséges, „csinált” neveket vegyék át, hanem ragaszkodjanak a helyi névhagyományhoz, amely a szülőföldhöz kötődő személyes kapcsolat.

Balázs Géza

Alternatív – vagy más?

Várva várt lapunkat, az Édes Anyanyelvünket sajnos mindig úgy kapjuk kézhez, hogy a címlap belső oldalán ez a szöveg szúr szemet: „Terjeszti a HÍRKER Rt., az NH Rt. és több alternatív terjesztő”. Felvetődik a kérdés: vajon illik ide az *alternatív* szó?

A latin eredetű, de francia közvetítésű *alternatív* a szigorú bírálók szerint csakis két vagylagos választási lehetőségre vonatkozhat. Csak így szerepel értelmező kéziszótárunkban is. A latinban ugyanis az *alter* melléknév jelentése: egyik a kettő közül, másik, második. Például: Audiatur et altera pars! (Hallgassék meg a másik fél is!) Ezt a kizárólagosan két lehetőségre vonatkozó értelmezést őrzik a ma mérnökei is, ha *alternáló*, azaz két véghelyzet között ismétlődő mozgásról beszélnek.

Csak hogy az *alter* szó főnévként is használatos volt a latinban, és így már felebarátot, embertársat jelentett. Az *alteras* határozószó jelentése pedig: máskor. Ezekben a szavakban a kettősség már nem az egyik–másik (*alter–alter*), hanem az egyik és a többi között áll fenn. Az is természetes, hogy egy holt nyelvből az élő nyelvbe átvett szó is ki van téve annak, hogy azzal együtt változhat is. Így a rendszerváltozás előkészíté-

sének idején az *alternatív* szó a másként gondolkodást, az ellenzékiséget érzékeltette.

Csodálkozva tapasztalhatjuk, hogy a mi finnugor nyelvünkben már régés-rég hasonló jelentésbővülés történt. A mi ősi *másik*, *második* és *másfél* szavainkban a *más* szótó még egyértelműen a kettes számnév (*kettedék*, *kettedfél*) helyett áll, de a *más*, *máskor*, *máshol* szavak már több más lehetőségre utalnak.

Tehát az *alternatív* szó pontos jelentése a magyar szövegben még a műveltebbek számára is eléggé bizonytalan. De ha teljesen helyesen és egyértelműen illene a szövegbe, akkor is: miért kell egy anyanyelvi lapban idegen, hangtanilag sem a magyarba illő, hosszú szót használni? Amikor van helyette más, egyértelmű, ősi-szép szavunk is. Ráadásul csattanóan rövid.

Remélem, hogy ezentúl kiigazítva: a „több *más* terjesztő” ezt a jó magyar szót viheti szerteszét az anyanyelvünket féltve szerető olvasóknak.*

Baracs Tibor

*A jó tanácsot máris megfogadjuk! A szerk.

(Ombudsman = szószóló? – Vízbe ugrani tilos? – 5:2 a magyarok javára – Amit nem lehet helyesen írni)

Ez év júniusának utolsó napján a Magyar Köztársaság parlamentje (csaknem hat évvel e tisztségnek az alkotmányban való rögzítése után) végre megválasztotta a négy ombudsman: az állampolgári jogok országgyűlési biztosa, ennek általános helyettesét, továbbá az adatvédelmi biztost, valamint a nemzeti és etnikai jogok országgyűlési biztosa.

Így hát körülbelül most van az utolsó alkalom arra, hogy felvessük a kérdést: kell-e, s ha igen, lehet-e magyar megfelelőt találni a svéd eredetű nemzetközi szó, az *ombudsman* helyett? „Magyar megfelelőn” természetesen nem körülírást értek (azok, mint fentebb láthatuk, megvannak), hanem valamilyen tömör megoldást, lehetőleg egyetlen szót. Lássuk tehát a lehetőségeket!

A svéd *ombud* főnév jelentése: képviselő, megbízott; az *ombudsman* összetétel: megbízott, meghatalmazott, bizalmi személy, jogi képviselő (pl. banké). A *-man* utótag, mint sok más germán nyelvben, embert, férfit jelent. Már csak ezért is zavaró nálunk az *ombudsman* megjelölés, hiszen az első számú magyar ombudsman történetesen nő. E problémát nyugaton úgy próbálják áthidalni, hogy vagy elhagyják a *man*-t: *ombuds*, *ombud*, vagy nőre az *ombudswoman* formát alkalmazzák. (Egy kissé rokon ez a magyar *honatyá-honanya* meg az *óvóbácsi* kérdésével, de ezekre most, sajnos, nem térhetünk ki.)

A szóba jöhető magyar egyenértékűek – *képviselő*, *szóvivő*, *szószóló*, *biztos* – közül jelentéstan okokból az első kettő eleve kiesik (ezek már „foglaltak”). A másik kettő egyaránt jónak ígérkezik; közülük arra esik majd a választás (nem a nyelvészeké, hanem a nyelvhasználóké, mindenekelőtt a jogász és hivatalnok szakembereké!), amely tartalmilag jobban fejezi ki a tisztség lényegét.

A szószóló forma már „a kezdet kezdetén”, az 1989 nyarán zajló ún. háromoldalú tárgyalásokon felbukkant: a Magyar Nemzet 1989. augusztus 17-i száma „az állampolgári jogok ideiglenes szószólójá”-ról ír (ezt, mint több más adatot is, Majtényi Lászlónak a Kritika 1995. augusztusi számában megjelent tanulmányából veszem). Hatásos, jól csengő ez az elnevezés. A Népszabadság ez év július 8-i számának címlapján a fényképes tudósítás fölött ez a cím veszi célba az olvasó figyelmét: *Székházra találtak a szószólókat* (vegyük észre a hármas alliterációt is: *sz-sz-sz*), s később, a szövegben is: *az állampolgári jogok szószólója, kisebbségi szószóló, állampolgári szószólók*.

A cikkben azonban a szószóló nem egyeduralkodó forma az idegen *ombudsman* helyett, hanem felváltva szerepel a *biztos*-sal, sőt az idegen szóval. Már a képaláírásban is: „Gönczöl Katalin, az állampolgári jogok országgyűlési biztosa”, majd: *adatvédelmi biztos, állampolgári biztosok, továbbá ombudsmani hivatal*.

Jól látható mindebből, hogy az *ombudsman* magyar helyettesítőjének kérdése még korántsem dőlt el. A *biztos* (bővebben: *országgyűlési* vagy *parlamentari biztos*) kifejezésnek jó esélye van arra, hogy a hivatalos magyar megfelelő rangjára emelkedjék. De szinonimaként, a gyakori szóismétlés elkerülésére, érdemes megtartani a szószóló-t is! Mindkettő rokonszenvebb (legalábbis az én fülemnek és szememnek), mint a kiejtésével is, helyesírásával is csak gondot okozó *ombudsman* (idővel: *ombucman*?). Az *ombucnő*-ről pedig lehetőleg szó se essék!

Az óbudai Római strandon évtizedek óta „gyönyörködöm” egy feliratban, amely az úszómedence korlátjára van erősítve: **VÍZBE UGRANI TILOS**. Tudjuk persze, hogy a nyelvművelés sokszor falra hányt borsó, de hogy egy ennyire régi hibázatást ilyen régóta vegyének semmibe, azt mégsem lehet szó nélkül hagyni.

A kiírt szöveg, ahogy ezt minden ép nyelvészű magyar anyanyelvű ember tudja, azt jelenti, hogy általában, azaz soha, semmilyen körülmények között nem szabad vízbe ugrani. Ha ez igaz volna, nem lehetne pl. úszóversenyeket rendezni (legfeljebb hátúszásban, mert ott a vízből indulnak).

Valójában a tilalom csak az adott fürdőmedencére vonatkozik: abba nem szabad beleugrani, hogy ne zavarjuk a fürdőzők nyugalomát. Tehát nem általánosságban víz-ről, hanem a víz-ről, erről a konkrét víztől van szó. Ezt határozott névelővel kellett volna kifejezni: *A VÍZBE UGRANI TILOS*. (Ugyanígy, csak még ismeretesebb példa: *FÜRE LÉPNI TILOS*, helyesen: *A FÜRE...*)

Hát valahogy így törődik az élet a nyelvőri tilalmakkal (bármilyen logikusnak tetsszenek is azok). Csekély vigasz, hogy az úszómesteri tilalmaknak sem lehet érvényt szerezni: a medencébe vidáman ugrálnak, fejest és hasast egyaránt, akár van névelő a táblán, akár nincs.

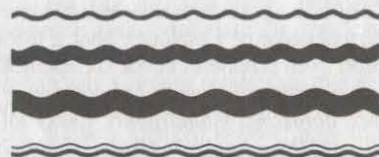
A budai Alkotás utcából a Déli pályaudvarra vezető aluljáróban pár hónapja új, egységes kiképzésű üzletsor nyílt meg. Mindegyik kis bolt fölött fénycsőfelirat világít; ezek is egyszerre készültek, egyforma betűtípussal.

Ha egy gyalogos, aki történetesen nyelvész, az Alkotás utca felől a Déli felé halad, a következőket jegyezheti fel: *Pékáru, Zene, Tabak, Bizsu, Újság* (hibátlanul, hosszú ú-vall!), *Könyv, Happy*.

E szósor, azt hiszem, elég jól szemlélteti napjaink nyelvi zűrzavarát. Miért hisszük, hogy a külföldi (aki körül egész gondolkodásunk forog), fel tudja ismerni a kirakatban a péksüteményt, a hangkettőt meg az olvasnivalót, de a trafiknak és az ajándéktárgyüzletnek csak akkor jön rá a rendeltetésére, ha a bolt neve „nemzetközi nyelven” van kiírva?

Lám, ilyen telhetetlenek vagyunk mi nyelvészek. Ahelyett, hogy örülnénk, hogy van olyan budapesti üzletsor, ahol két idegen szóra öt magyar esik (ne feledjük, hogy már a *bizsu* is magyar!), nekünk az a kettő szúr szemet, az a szegény *Tabak* meg *Happy*.

Hát nekünk már semmi sem jó?

Van-e olyan magyar szó, amelyet a fennálló helyesírási szabályok szerint nem lehet helyesen leírni?

Én is azt hittem, hogy nincs. Legfeljebb nem tudjuk, hogy hogyan kell, esetleg nehéz kideríteni, végül olyan írásmód is van, amellyel nehéz megbarátkozni (pl. hogy a *petrezselyemzöldje* miért *petrezselyemzöldje*). Ám itt nem ilyesmiről van szó, hanem arról, hogy – nem lehet.

De nem csigázom tovább a nyájas olvasó figyelmét. Íme a példa! A budapest–miskolci Intercity vonaton (előkelő vonaton!) a mosdóban olyan papír is található, melynek funkcióját a bélyegzővel rá nyomott felirat így jelöli meg: **WC ÜLŐKE FEDŐ**.

Hogy ez így helytelenül van írva, nyilvánvaló. De hogyan is kellene jól írni? *WC-ülőke fedő*? Nem jó, mert a birtokviszony jelöletlensége miatt a *fedő*-t egybe kell írni a *WC-ülőké*-vel. Akkor: *WC-ülőke-fedő*? Ez sem jó, mert – a földrajzi nevek egy ritkább típusát kivéve – az összetételekben csak egy kötőjel állhat. Esetleg: *WC-ülőkefedő*? De hát nem a WC-ülőkefedőről van szó, hanem a WC-ülőke fedőjéről!

Mi az, mi van, miért dörömbölnék az ajtón? Még nem vagyok készen!

Ekkor hirtelen eszembe villan a megoldás: *vécéülőke-fedő!* (Kötőjellel, mert háromelemű, és hét szótag hosszú.) Már épp ideje! Elvégre még hozzá sem fogtam ahhoz, amiért ide jöttem.

Kemény Gábor

Mit eszik a magyar?

Ezekon a hasábokon erre a hangzatos kérdésre természetesen nem gasztronómiai vagy táplálkozástudományi, s nem is szociológiai vagy népegészségügyi választ próbálok keresni, sokkal inkább azt a jelenséget szeretném szóba hozni, hogy az a rohamos változás, mely korunkat jellemzi, az ételek megnevezésében is tetten érhető. S ez anyanyelvünkben az idegen megnevezések további térhódítását jelenti.

Már az étkezőhelyiségek neve is sokat elárul: vendéglő, étterem, csárda és a hasonló magyar megnevezések helyett *Pizzeria, Steak House, Burger King, Kentucky Fried Chicken, Pub, Dunkin' Donuts, Pizza Hut, McDonald's, Spaghetti-ria...* feliratok találhatók a bejáratok fölött. Így hát nem lepődünk meg, ha az ételek sem magyar nevet viselnek.

Pedig a magyar nyelv milyen szép ételneveket ismer! Elég bármelyik régi szakácskönyvet felütni, a találó megnevezésektől szinte összefut a nyál a szánkban. Igazán csak a példa kedvéért – idézek néhányat a „104 híres magyar recept”-ből (Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, szerkesztette: Marosi Lászlóné), ahol a többi között ilyen érzékletes nevek szerepelnek: *szentesi tarhonyás kacska, bakonyi betyárleves, dorozsmai molnárponty, Csáky töltött rostélyos, pusztapörkölt, rablólús nyárson, vadas nyúlgerinc zsemlegombóccal, meggyes rétes, szilvalekváros derelye.* Kifejezőek, dallamosak, a magyar nyelv gazdagságát példázzák.

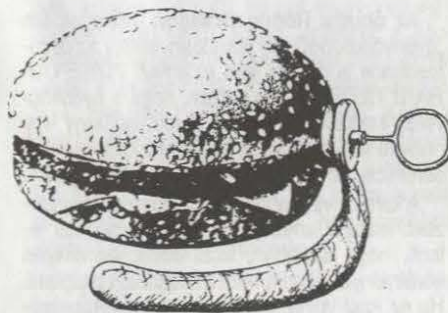
Ezzel szemben (ismét csak példaként) Budapesten az Erzsébet körút és a Király utca sarkán lévő *KFC*-ben – egyebek mellett – ilyen ételek közül választhat a betérő: *Kentucky csirkeburger, Colonel's fillet colonel filészendvics, Kentucky nuggets, Nugget's szósz, Hot Wings, Original Recipe, Hot & Spicy.*

Hogy ez a fejlődés meg az európaizálódás velejárója? Lehet. De ha belegondolunk, hogy az élet számos területén hasonlóan „európaizálódunk”, s ez nemzeti vonásaink, magyar voltunk és anyanyelvünk háttérbe szorulásával jár, fel kell tennünk a kérdést: nem fizetünk-e túl drágán az úgynevezett „betagozódásért” abba a bizonyos EURÓPÁBA? Mert nem csupán arról van szó, hogy *hamburger-t, hot-dog-ot, pizzá-t, dunkin donuts-ot, fish mac-ot, fondü-t* vagy *hotpot-ot* eszünk *paprikás csirke, halászlé, kocsonya, lebbencsleves, káposztás kocka* vagy *hortobágyi húsos palacsinta* helyett, hanem arról is, hogy mindez előbb-utóbb kezdje kultúránkat, nemzeti identitásunkat,

s **indokolatlanul** idegen szavakat épít a nyelvbe.

Hogy magyarítani kéne ezeket a kifejezéseket, vagy valami egyéb módon kellene gátat emelni ennek a nyelvünket elmagyartalanító folyamatnak, azt nem tudom, de valamit tenni kellene.

Az idő kerekét persze nem lehet megállítani. Az új jelenségekkel együtt új szavak is jönnek, hiszen a nyelv – mint tudjuk – pontos követője, hű tükré a valóságnak. De valamiféle kulturális, nyelvi „vasfüggönynek”, szűrőnek mégis kellene

működni, mert – végső soron – magyarságunk kerülhet veszélybe.

Tudom, a fiatalok körében népszerű például a *McDonald's* étteremlánc. Magam sem gondolom, hogy ezeket a – tisztaságban, gyorsaságban példás – gyors-étkeztetőket be kellene zárni, vagy „termékszerkezet-váltásra” kellene kényesze-riteni, s csupán anyanyelvvédelmi megfontolásból *túrós csusza, körömpörkölt* vagy *bográcsgulyás* árusítására kötelezni. Ez több szempontból is neveléses próbálkozás, szélmalomharc lenne. De piacgazdaság ide, „nyugati orientáció” oda, a jelzett veszély komoly. Az étlapján szereplő ilyen tételek, mint *Sajt Mctojás bacon, big mac, fish mac, mc freese, nagy shake, mc chicken* – némi túlzással – mind egy-egy szögnek is tekinthető a magyar nyelv koporsójába.

Krúdy Gyula, a finom ízek rajongója milyen élvezetesen írt a magyar ételekről,

azok szép magyar nevééről! A *hagyma*, a *bors*, a *fokhagyma*, a *paprika*, a *mustár*, a *babérlevél*, a *sáfrány*, a *gyömbér*, a *só*, az *ecet*, a *majoránna* és a többi magyaros ételkészítő emlegetése nála éppúgy élvezetforrás és anyanyelvi élmény, mint a *mócsingos marhahús*, a *rák* vagy a *savanyított káposzta*. Mikor ételekről ír, szinte tobzódik a szép magyar szavakban.

A címben feltett kérdésünkre (Mit eszik a magyar?) ő sok írásában válaszol. Ezekből a Táltos Kiadványszervezési GM gondozásában 1983-ban egy szemelvénygyűjtemény is napvilágot látott „Az emlékek szakácskönyve” címmel. Idézzünk most ebből!

„A legtöbb fővárosi vendéglő étlapján szerepel ezen a vasárnapon a *farsangi fánk*, de a *pulyka, kappan, sőt rántott csirke* is, mintha a baromfiak akarnák megvigasztalni a pesti gyomrokat mindazokért a kellemetlenségekért, a *muszka kaviárokért*, a nevezetesebben összeállított *heringsalátákért*, a ritka halakért, amelyek 1933-ban természetesen, talán éppen beszerzési áraik miatt: elmaradtak az ideai farsangi étlapokról. – De például *tiszai kecsge*, régi jó hívünk, honfitársunk van elegendő az étlapokon, a *marhahúsok* sem hagyják magukat, mióta az úgynevezett *bécsi marhahúsok* divatjukat múlták. És itt vannak a januárban szokásos *kolbászok, hurkák*, amelyek valamiképpen mégiscsak azért vannak a világon, hogy az elbűsült gyomrokat foglalkoztassák a maguk ősi erejével... Vasárnap volt ennivaló bőven a vendéglőkben, az *aprólékos* és *tyúklevesek* mellett még *káposztalevest* is kaphattak azok, akik azt szomjazták.”

Vagy egy másik helyen: „Az első fogás *magyaros töltött káposzta* legyen... A vékonyra vágott káposztát két nappal előbb főzsd meg jó puhára, és csak azután rakasd bele – összefőzésre – a szükséges kellékeket, nevezetesen vastag marhaszeget, füstölt disznóhús zsírosabb részeit, nem feledkezdve meg az oldalasok, csülkök, körmök, pirított füstölt szalonnák, ízesítő fűszerek, bors, paprika, babérlevél, kaporról sem... Második fogás *apróra pirított, tőpörtyűs, juhtúrós galuska* legyen. Amennyiben akadnának közöttünk káka-bélfűek, ezek részére rummal leöntött *csurgatott palacsintát* javallok.”

S mindehhez: *Good appetite*, azaz: jó étvágyat!

Füleki Mihály

**Csatlakozzék Ön is előfizetés-gyűjtő versenyünkhöz!
Mutassa meg lapunkat ismerőseinek!**

„Ijesztő” túlzások a nyelvhasználatban

A mindennapi beszédben gyakori jelenség a túlzás. Szívesen élnek vele a diákok csakúgy, mint az előadók, riporterek. A túlzás stilisztikai eszközként elsősorban nyomatékosításra és a figyelem felkeltésére szolgál, ugyanakkor jól érzékelhető információt ad a megszólaló lelkiállapotáról és viselkedésbeli tulajdonságairól. A nyomatékosító szerep többnyire csupán a felszín; a mögöttes, sokszor nem is tudatos belső készletés a középpontba kerülés, a nagyság és fontosság látszatának keltése.

Az „én beszélek, és mások figyelnek engem” állapot esetenként párosul a „meg kell felelnem az elvárásoknak” kényszeredett érzésével. Ilyenkor a beszélő görcsösen keresi azokat a nyelvi és nyelven túli módszereket, amelyekkel – úgy gondolja – a legmélyebb hatást éri el hallgatóságánál. A megszokott, egyszerű nyomatékosító szavakat (pl. *nagy, nagyon, igazán, igen*) néha már nem tartja elég szemléletesnek, hiszen kivételes erőt akar sugározni. A lendület viszont könnyen visszaüthet, ha a meggyőzés jelentészavarral jár.

Borzasztó!

A túlzó nyelvi formákon belül a közös jelentésmag alapján elkülöníthető az a néhány szóból álló csoport, amelynek tagjai az igényes társalgásban ijedséget, megdöbbenést (esetleg megbotránkozást) vannak hivatva kifejezni. Bizonyos okokból igen elterjedt jelenség e kifejezések teljesen elmentéses értelemben való használata, miként azt a következő élőnyelvi példák mutatják:

Borzasztóan tetszett neki az előadás.

Iszonyúan jól éreztem magam.

Az olaszok *rettenetesen* szeretik a téztafélekét.

Rém rendes szülei vannak.

Hosszasan lehetne sorolni ezekhez hasonló mondatokat akár a televízióból, akár ismerőseinktől, pedig nyilvánvaló bennük a szavak jelentéstartalmának ellentmondásossága. Erre azonban a megszólaló nincs tekintettel, mivel a beszéd pillanatában nem érzékeli. A kiemelt túlzó határozók a *nagyon* szó szinonimájává alakulnak át, szövegkörnyezettől függetlenül. Az ilyen jellegű megnyilatkozásokban meghatározó mozzanat az affektivitás: az esetek többségében a beszélő érzelmi azonosulást vár (el) a hallgatótól. Közben viszont feláldozza a stílus természetességét, szürkíti a szavak értelmét.

Döbbenetes!

A visszás használat nagyjában-egészen a következő alakokat érinti:

rettentő(en), rettenetes(en), döbbenetes(en), borzasztó(an), borzalmas(an), szédítő(en), szédüle-

tes(en), szörnyű, szörnyen, szörnyűséges(en), irtó(ra), irtózatossan), eszméletlen(ül), őrült(en), őrületes(en), halál, haláli(an), halálos(an).

Érdekes, hogy néhány – szintén az ijedés fogalmkörébe tartozó – szó nem indult el a felsoroltakhoz hasonlóan a jelentésemosódás útján. Senki sem beszél például „*riasztóan kedves*” emberről, aminthogy „*fenyegetően sikeres*” fellépésről sem. A *riasztó* és társai biztosan őrzik jelentésüket. Túlzásként is csak valóban fenyegető fogalmakkal együtt szerepelhetnek (pl. „*riasztóan* nő a munkanélküliség” vagy „*vészjóslóan* gyülekeznek a felhők az égen”). Az ilyen fokozás nemcsak hatásos, hanem hiteles is.

Általában igaz az a megfigyelés, hogy aki az egyik divatos túlzást gyakran hangoztatja, az a többit is szívesen mondogatja. Ez annyiban magától értődő, hogy a vizsgált szavak ugyanazt a funkciót töltik be, és tulajdonképpen mindegy, éppen melyikük kerül a mondatba (egyébként is nehéz különbséget tenni az iszonyat és a borzalom között). Alkalmazásuk során a megnyilatkozó nem a valódi jelentéssel, hanem a kijelentések „súlyával” próbál hatni. A kezdetben talán szokatlan stílus eszköz azonban egészen hétköznapi lett, népszerűsége mégsem csökken. Sőt, egyre több embernek lesz szavajárása az „*ijesztetés*”.

Képzeld!

A leggyakoribb „*ijesztő*” szavak közül mostanság az *eszméletlen* szinte korlátlan divatjának lehetünk fültnüi:

– Képzeld, tegnap is találkoztunk vele, és még csak nem is köszönt.

– Hát ez *eszméletlen!*

Az *eszméletlen*-hez hasonló abszolút túlzások – *irgalmatlan(ul), irtóza-*

tos(an), őrült(en), őrületes(en) – felfokozott lelkiállapotban jellegzetesek. Sportközvetítések ismerős fordulata:

Irtózatossan nagy gólt lőtt!

(Sőt, egyik neves tudósítónk nemrég „*fertelmes* nagy” gólról számolt be. Vajon mi következhet még ezután?!)

Bizonyos, hogy a túlzó jelzők és határozók tartós divatja mögött társadalmi-pszichológiai összefüggések vannak.

Nyilvános megszólaláskor természetes emberi törekvés a figyelem felkeltése önmagunk és az általunk képviselt eszmei vagy tárgyi értékek iránt. Sajnos, a szándék nem mindig találja meg a legizlésebb nyelvi eszközöket, esetenként gyakorlott nyilatkozóknál sem. Pedig túlzások nélkül is lehet az érdeklődés középpontjába kerülni és hatásosan érvelni.

Léteznek olyan nyelvváltozatok, amelyeknek más – főként alacsonyabb – nyelvhasználati szinteken presztízsértékük van. A mai társadalomban elsősorban a politika és a művésztársadalom szerepe meghatározó – a nyelv vonatkozásában is. Mivel mindkét attitűd a médiának keresztül nap mint nap eléri és formálja az egyéni, a társalgásba is bekerülnek a politika és a „művésztársadalom” kifejezőkészségének elemei. Ez a túlzások esetében a bizonytalanság és a fontoskodás mozzanatában érhető tetten (valami *eszméletlen*, ez valahol *borzasztóan* eredeti stb.).

A vizsgálat ízlésbeli szempontokkal is kiegészíthető. Némely műfaj mind az irodalomban, mind a filmezésben az izgalom, a félelem fenntartására épül (gondoljunk a horrorra, a krimire vagy akár a „modern mesére”), és gyakran elmarad a feloldás. Nem könnyű elképzelni, hogyan dolgozza fel az agy ezeket az ingereket. A feszültség leküzdésének egyik módja a verbális kivettetés (a nyelvi, különösen élőszóbeli kifejezés). Ez is szerepet játszhat az „*ijesztő*” túlzások huzamos népszerűségében.

A felmerülő magyarázatok tehát nagyon bonyolult kapcsolatrendszerre világítanak rá. Érdemes eltűnődni a jelenségen, és figyelni további sorsát nyelvünkben.

Nemesi Attila László

A finn nyelv jelene, a magyar és az észet jövője?

A főváros és a nagyobb vidéki városok irányából mind Suomiban, mind Magyarországon és Észtországban az idegen, főleg világnyelvi példák kritikátlan majmolásának veszélye fenyeget.

„Segítség, az angol fölfal bennünket!” – ez a figyelmeztetés is elhangzott már az egyik nagy finn napilapban (1994. augusztus 6-án a helsinki Ilta Sanomat hasábjain). Nem kisebb személyiségeket szólaltat meg a lap, mint a karjalai születésű Riita Uosukainen korábbi kultuszminiszternőt, továbbá a finn nyelv tanszékvezető professzorát Helsinki egyetemén, Auli Hakulinen tanárnőt. Olyan finn szavak, mint a *lennetin* 'távirat' és az *ATK-keskus* 'SZTG-központ, számítógépközpont' kerülnek veszélybe, hiszen a *telecom* és az *Avancer Oy* kiszorítják őket. Főleg a hírverés nyelve és a cégelnevezések, valamint a sílány bűnügyi filmek rossz fordításai felől támadja az igénytelen angol és amerikai hatás északi rokonainkat: *bisnis*, *feeling* (finnül *filinki*) és a durva *fuck you* tör be több száz más tárásával együtt a reklám és a tévéfilmek nyelvéből a kisiskolások szóhasználatáig Suomiba. A hírverőket ugyan nem aggasztja az angol betörése, de a műveltség területén dolgozók kifogásolják az Európai Unióba belépett Finnország fővárosának utcáin, a cégtáblákon és reklámokon eluralkodó angol–finn makarónnyelvet, melyből mindinkább a finn kerül ki vesztelen. Olyan plakátot is látni a finn, a magyar és az észet fővárosban, melynek szövegében alig van anyanyelvi szó, legfeljebb angol és amerikai szavak magyar, finn vagy észet toldalékokkal. „A muszáj nem a legjobb múzsa” – állítja a francia nyelvcsöszök eredménytelen munkáját bíráló korábbi finn kultuszminiszternő, jelenleg a finn országház szóvivője, s hathatósbabb módszerekhez szeretne folyamodni.

Nem tiltani kell, hanem ösztönözni. A valós és színvonalas, értékes angol és amerikai irodalom terjesztése révén, mely egészségesen nevel és jó irányba hat nyelvileg is eldurvuló körünkben. A világnyelvek arányosabb tanítása: az angol mellett a spanyol, olasz, orosz, német, francia, japán és

kínai szerepének növelése révén – Heikki Koski korábbi (1975) belügyminiszter szavai szerint – finn rokonaink igyekeznek az egyoldalú nyelvi hatásokat ellensúlyozni.

A fentiekhez hasonló aggasztó nyelvi jelenségekkel a magyar fővárosban is találkozunk: a Déli pályaudvartól villamoson a Farkasrét felé haladva az Istenhegyi és a Böszörményi úton *YES Souvenir*, *Pizza Hut*, *Club Sport* és *Treffpunkt* angol, francia és német nyelvű cégtáblák tűnnek az ember szemébe, de az ötletes *Banyatanya* és a *Patika* (a *Gyógyszertár* mellett), valamint a nyelvi hagyományainkat tükröző *ABC* és a *Csemege-Meint* is. Megdöbbenő számomra, hogy *Enesén*, ebben az Árpád-kor óta színmagyar rábaközi faluban a *vendéglő* csak németül áll: *Gasthaus*. Nem vendéglőbe jár a Rábaköz e falujának lakossága, hanem *gasthausba*?! A *kinder*, e magyarrá vált német jövevényszó megjelenése érthető és elfogadható, mert új, a német nyelvterület felől érkező értelmes találmány (a csokitojásban összerakható játékot rejtő édességet jelöl); a szó maga rövid, nincs benne mássalhangzó-torlódás, így beilleszkedik nyelvi rendszerünkbe.

Vendéglátóiparunk és országházunk szégyene, hogy cégfőiratainkat illetőleg a kötelezően első, legfölül lévő magyar nyelvű szöveget nem tudjuk törvénybe iktatni. Nagyon tévedünk, amikor azt hisszük, az ország így vonzóbb német, angol vagy amerikai, izraeli, francia, spanyol vagy ír turistáink számára, hiszen ha így megy tovább, jellegtelen nyelvi gyarmattá válhat Magyarország – de Finn- és Észtország is –, s nem érdemes magyarul tanulni, hiszen „a magyarok sem tudnak magyarul”, hanem valami német, angol és francia közötti makarónnyelvet beszélünk.

Tanulnunk kell hát nem csupán finn rokonaink nyelvapoló erényeiből, hanem korábbi nyelvvesztő hibáikból is, melyekre az anyanyelvükért aggódó magyarok, észtek és finnek immár a legmagasabb politikai és műveltségbeli szinteken is föl-fölfigyelnek.

Szabó T. Ádám

Úri írásmód Romániában

Vannak, akik úgy íratják be a keresztlevelebe gyermekeik keresztnévét, hogy már a név jelezze a viselőjének szánt nemességet, úri mivoltot.

Tévesen gondolják, hogy ez lehetséges. Amit tesznek: öncsalás és helyesírási vétség. Ugyanis például az *Edit* meg *Judit* nevet *th*-val, *Ferencet* *cz*-vel, *Katit* *y*-nal jegyeztetik be. És többször sikerrel, mert a gyakran magyarul nem tudó vagy a helyes névadás szabályait nem ismerő, nem alkalmazó hivatalnok hallgat rájuk. Sajnos. Tudniillik a régi, hagyományos írásmód csak a családnevek esetében érvényesülhet a magyarban. Családnévként tehát írható például a *Ferencz cz*-vel, ha az így nevezett ragaszkodik nevének régies, öröklött írásmódjához. Ez viszont nem áll a keresztnevekre, ott az ily *th*-s, *cz*-s stb. írás helyesírási hibának minősül.

Következésképpen, akit hibásan anyakönyveztek, írja csak nyugodtan helyesbítve keresztnévét, így egyúttal annak is tanújelét adhatja, hogy igényességre, pontosságra, igazságra törekszik. Nem akarja elferdíteni a valóságot, mely különben a *cz*, *tz*, *y*, *th* és hasonló betűpárok, betűk használatát illetően az, hogy ezek egyszerűen helyesírásunk történetének azon időszakaikra utalnak, melyekben e betűcsoportokkal jelölték a ma egyszerűen *c*-vel, *i*-vel, *t*-vel jelölt hangoikat.

Nem vall és nem vallott tehát nemesi kiváltságra, előkelőségre a régies írásmód. Családnevek esetében legfeljebb arra, hogy egyesek (nem csupán nemes, kutyabőrös emberek) őseik tiszteletét azzal is jelezték, hogy azok vezetéknévét változatlan alakban viselték. (Mások esetleg épp fordítva, a múlttal dacoló, a korral, a haladással lépést tartó szándékukat a régies írásmód elhagyásával is kifejezték. Mondván, hogy a lényegen, öröklött nevük hangalakján nem változtattak.) Keresztnevék esetében a régies írásmód majmolása többnyire előkelősök, feltűnési viselkedés, esetleg egyszerűen tudatlanságból származó tévedés jele.

Zsigmond Győző

Ellentétben a korábbi formával*

Elég elolvasnunk egy régi levelet, kézbe vennünk egy század eleji újságot vagy belelapozni gyerekkori könyvünkbe, hogy lássuk, talán kissé csodálkozva: a szavak, a mondatok is öregszenek, ha nagyobb időtávlatból nézünk vissza rájuk. Történelmi változások idején, mint az utóbbi években is, ezek a módosulások rohamszerűen felgyorsulnak és tömegessé válnak. A nyelv fejlődését számba vevő tudományos munkák s nyomukban az iskolai nyelvtanok és a nyelvművelő irodalom rögzítik az oktatás és a gyakorlat számára a korszerű nyelvhasználat elveit és szabályait. Így, húsz-harminc évnyi távolságban követve egymást, jelzik a közben feltűnt, elterjedő és állandósult s ezzel rendszerint „törvényesülő” változásokat.

Egy ilyen jelenséget említék a szórend köréből.

A hagyományos névutók (*alatt, óta, után* stb.) mellett egyre több ragos szóalak, főleg névszó alkot névutószerű szókapcsolatokat (*alapján, céljából, érdekében, során, számára* stb.). Számuk az utóbbi évtizedekben – mintegy száz éve – jelentősen megszorodott, részben idegen hatásra, s használatuk szinte divatszerrűvé vált (*fizetség ellenében, a művészet terén, ipari szempontból* stb.). Általában raggal kapcsolódnak a hozzájuk társított névszóhoz. A következők fordulnak leginkább elő ilyen szerepben: *alkalmából v. alkalmával, átellenben, céljából, dacára, egyetértésben v. egyetértve, egy időben v. egyidejűleg, együttműködésben v. együttműködve, ellentétben, eltérően, érdekében, értelmében, folyamán, folytán, függetlenül, hasonlóan, hivatkozással v. hivatkozva, híven, illően v. illendően, kifolyólag, körében, köszönhetően, következtében, megfelelően v. megfelelően, összefogva, összefüggésben, összeköttetésben, összhangban, párhuzamban v. párhuzamosan, részére, számára, szemben, szemközt, szövetségben, tekintettel v. tekintve, vonatkozásban.*

A névutószerű határozók használatának feltűnő előretörését jelző első közlemények példái még a névutók hagyományos szórendjéhez igazodnak: *ebből kifolyólag, arra vonatkozólag* stb. Divatszerrű terjedésük azonban jellemző változással is járt. Ahogy a hagyományos névutók – nevükkel ellentmondásban – kiemelt, nyomatékos helyzetben a névszó elé kerülhetnek (*át az úton, együtt a többiekkel, szemben az árral, túl a réten*), úgy a

névutószerű határozók is követték ezt a szórendet. A hatvanas évektől mind általánosabb e jelenség.

Egy újabb tájékozódó gyűjtéssel igyekeztem számba venni e fejlemény mai helyzetképét, s az eredmény meglepő. A följegyzett csaknem száz példának alig negyede követi a hagyományos névutó-szórendet: *ettől függetlenül, a fölvetett kérdéssel kapcsolatban* stb. A többiben mind fordított a tagok helyzete: *egyetértésben a vezetőséggel, eltérően más országoktól, híven az elmondottakhoz, összefogva a hatósággal* stb. E szókapcsolatokban a következő névutószerű határozók („előljáró névutók”) fordulnak elő leggyakrabban: *hasonlóan, összhangban, ellentétben, szemben, eltérően, függetlenül, köszönhetően, híven, tekintettel, összefüggésben, hivatkozással.*

Jelentésükből és stíláriis szerepükből kitűnik, hogy nem a beszállt köznyelv elemei, hanem az írott, hivatalos és előadói stílus, főleg a sajtónyelv jellemző tartozékai, s többnyire valamely fogalommal, körülménnyel való pozitív vagy negatív viszonyra utalnak: kapcsolatra, összefüggésre, ill. ellentétre, szembeállításra. Ez pedig megokolja és magyarázza, hogy a mondatlélektani indítékú hangsúlytolódás (értelmi kiemelés, érzelmi nyomósítás szándéka) a hozzájuk tartozó névszó elé veti őket.

A Nyelvművelő kézikönyv (I. a *dacára, kapcsolatban, összefüggésben, tekintettel* stb. szócikkét) nemcsak hivatalos ízünek, sajtónyelveinek minősíti őket; elterjedésüket és fordított szórendű használatukat idegenszerűnek, németességnek is tekinti. Bár néhány korai kifejezés esetén (*összefüggésben, kapcsolatban vmivel, hivatkozással, tekintettel vmire*) volt, ill. lehetett szerepe a német mintának, a kifejezésforma mai terjedése és szórendjének szinte állandósuló gyakorisága nyelvünk belső fejleménye, amelyet szórendünk rugalmassága is sugallt; a német nyelv hatása épp az utóbbi évtizedekben már aligha érvényesülhetett.

Kovalovszky Miklós

* A jeles szerző, aki csaknem egy évtizeden át szerkesztőbizottságunknak is tagja volt, e számunk megjelenésével csaknem egy időben, 1995. szeptember 29-én töltötte be 85. életévét. Szeretettel köszöntjük! A szerk.

„Így írunk helyesen”

Ez a címe a Magyar Könyvkiadók és Könyvkereskedők Országos Egyesülete által az 1934. évi könyvnapra megjelentetett könyvnek, amely diák koromban nyújtott segítséget a helyesírás elsajátításához.

Azóta eltelt több mint 60 év, s nemcsak én öregedtem meg, hanem bizony „előregedett”, megváltozott számos abban szereplő szó helyes leírása is. Ezek közül néhányat kiválogattam, hátha érdekel ez más, hozzám hasonlóan laikus olvasót is.

Összehasonlításra az Akadémiai Kiadó 1988. évi Helyesírási kézikönyvét vettem (szerkesztők: Deme László és Fábian Pál; munkatárs: Tóth Etelka), illetőleg az itt nem talált szócikkek vonatkozásában az Idegen szavak és kifejezések szótára állt rendelkezésemre (szerkesztette Bakos Ferenc, főmunkatárs Fábian Pál; Akadémiai Kiadó 1978).

A legtöbb változást abban találtam, hogy a helyesírás igyekezett alkalmaz-

kodni a szokásos (esetleg az idők folyamán némileg módosult) kiejtéshez. Az alábbi jellemző változásokra figyeltem föl:

Régebben	Most
furnír	furnér
grammofon	gramofon
büffé	büfé
gyepü	gyepű
heterodóxia	heterodoxia
kariatída	kariatida
lapszus	lapszus
Paneurópa	Páneurópa
mult, mulva	múlt, múlva
pilula	pirula
(Ámbár a gyógyszer-szakirodalomban változatlanul tartja magát a régebbi <i>pilula</i> alak)	
szégyel	szégyell
szervisz	szerviz
óboa	oboa
zodiákus	zodiákus

Pontosítás eredményeként írunk a *gonorrhoea* helyett *gonorrhoea* alakot.

Számos, korábban egybeírt alak kettévált:

édesörömet	édes örömet
szívesörömet	szíves örömet
leszámítolóbank	leszámítoló bank

A bábjátékban szereplő bábút korábban személynévként tisztelték meg: *Paprika Jancsi*, míg most „rangját veszve” így található: *paprikajancsi*.

A régi szavak közt szereplő *kaparít* alakot a *kaparint* váltotta fel. Nem használatos a *hümgét* sem, helyét elfoglalta a *hümmög*.

Nyelvészek a megmondhatóinak, hogy még mennyi mindenben (és miért) változott helyesírásunk csak az én életem során is. Ezek közül csak találmra ma szoláztam ki néhányat.

Tehát bőven lehet folytatni.

Láng Miklós

A szaknyelv átvilágítása

Aki szótárainkból akarná megtudni, hogy mai közéletünkben, sajtónkban mit jelent az *átvilágít* ige és az *átvilágítás* főnév, nem sokra jutna. Pedig e szavaknak és szócsaládjainak tagjai például az újságolvasók számára nyilván mondanak valamit, amint a következő példákban is látható.

Ezt olvashattuk egyik napilapunkban: „S lón átvilágítás. [...] sajátos helyzet állhat elő akkor, ha az átvilágításra jelölt képviselők az átvilágításukat végző grémiumokat épp átvilágításból vizsgáztatják. [...] csak a nemzetbiztonsági hivatal invitálhatja az átvilágító bírakat, de alkalmasint az átvilágítók is megidézhetik hivatalukba a képviselőket [...]” és így tovább.

Legújabb, ám több mint két évtizeddel ezelőtti értelmező szótárunk, a Magyar értelmező kéziszótár az *átvilágít* ige név három jelentését írja le: 1. Valaminek a fénye áthatol valamin. 2. Valahonnan valamely szomszédos helyre világít. 3. Fény- vagy röntgensugarat bocsát át valakin, valamin, különösen azért, hogy ennek belső részeit megvizsgálja. Ez utóbbi jelentéshez azt is hozzáfüzi a szótár, hogy a műszaki élet és az orvostudomány berkeiben használatos. Az *átvilágítás*-ról ez a jelentésleírás van: Az a cselekvés, eljárás, hogy valakit, valamit átvilágítanak. Példa is olvasható: *A tojások átvilágítása*. Az orvosi és a műszaki szaknyelvben a szó 'röntgenátvilágítás'-t jelent a szótár tudomása szerint. E szaknyelvekben tehát egy technikai eljárást neveznek meg az *átvilágít(ás)*-sal, egy olyan eljárást, amelynek során valamely dolognak a belső, termé-

szetes körülmények között nem látható tulajdonságai lesznek vizsgálhatók.

„Nem mondanak le az »átvilágító« bírák” – olvashattuk a közelmúltban egy újságcikk címeiként; az *átvilágító* szót idézőjelbe tették, nyilván azt jelezve, hogy nem műszaki-technikai-orvosi eljárásról van szó. Magában a cikkben azután föllelhető annak a tevékenységnek az értelmezése, amelyet a bírák – az előző példánkban a *grémium* – végeznek, illetőleg végez: „Az egyes fontos tisztségeket betöltő személyek ellenőrzését végző bizottság [ismertette állásfoglalását].” Nyilvánvaló, hogy a fény sugaral vagy röntgennel történő átvilágítást vette mintá gyanánt a nyelvhasználat, amidőn az egyes fontos tisztségeket betöltő személyek múltbeli viselt dolgainak kivizsgálásáról beszél. Az ilyenféle nyelvi jelenségeket, amelyekben a szójelentés átvitelét észleljük, szaknyelven *metaforá*-nak nevezzük. A metaforákkal gyakran korábban nem is létezett dolgoknak vagy fogalmaknak adunk nevet. Az új metaforák többnyire erős hatást keltenek a beszédpartnerben. Erre a beszélő vagy író tudatosan is törekedik, talán éppen ezért volt „Az átvilágító átvilágítása” a címe a rádió egyik dokumentumműsorának.

Az *átvilágítás*-hoz hasonlóan más szaknyelvi rétegekből is bekerülnek szavak a nem szaknyelvi nyelvhasználatba. Ez nem mindig szerencsés folyamat, mert stílusatlansághoz vezethet. A rádió hírműsorainak végén például gyakorta elhangzik ez a mondat: „Elköszön a stáb.” Nos: a *stáb* is szaknyelvi műszó, régen a katonaságnál a 'vezérkar'-t jelentette. A filmszakma 'a forgatást végző csoport'-ot hív-

ja így. A rádiósok és tévések belső, bizalmas beszédében a szó 'szerkesztőség'-et jelent. Egy vezető televízióistól olvashattuk is: „Eddig őrsöket, csapatokat vezetem. Stábokat.”

Hasonlóképpen a szaknyelvi zsargon érvényesül számos rádióbeli vagy televízióbeli riport, beszámoló végén; ilyenkor a tudósító utolsó mondatához csaknem szünet nélkül odaragasztja a „Stúdió!” mondatot. Ez is bizalmas, belső használatra való megoldás, arra való, hogy a hírközlési apparátust figyelmeztesse, vége a tudósításnak, lehet a képet vagy a hangot a stúdióba kapcsolni. Könnyen kiküszöbölhető volna ez a mondatragadvány. Úgy kellene a tudósítást befejezni, olyan tartalmú és a hanghordozásban is megnyilvánuló lezárást alkalmazni, hogy ezek jelezék, vége a riportnak. A hang- és képrögzítés világában persze ezeket a „Stúdió!” mondatokat, mivel külön szakember foglalkozik a felvételek fölhasználásának részeit összeállításával, az úgynevezett vágással, el is lehetne hagyni.

Némileg mulatságos az a szaknyelvi ízű közlemény, amelyet egyik gyorsvonaton hallhatunk nap mint nap: „Felhívjuk kedves utasaink figyelmét, hogy a vonatban étkezőkocsi közlekedik.” A *vonatban közlekedik* szerkezetet a vasutas szaknyelv és a köznyelv másként értelmezi. A személyszállító szerelvény – egy-egy útra egy vonattal összekapcsolt kocsi sorával – együtt közlekedő étkezőkocsi szerencsére nem magában a vonatban közlekedik. Nem egy vonatban zsúrkocsijával legföljebb a büfés közlekedik.

Büky László

Az *atilla*-tól az „állmenyezett”-ig

Azt a bizonyos régifajta ruhát csakis így írhatjuk: *atilla*; ha a *t*-t kettőzöm és csupán egy *t*-et írok, akkor durván véték a helyesírás ellen. Megeshetik, hogy némely diák vét is; lehet, hogy épp az, akit *Attilá*-nak vagy *Atillá*-nak kereszteltek. Ugye, érzik, hogy egyformán ejtjük mind a két – megengedett (és anyakönyvezhető) – névalakot?

Ennél nagyobbát az vét, aki a *kicsi* középfokát imígyen veti papírra: *kisseb*. (Talán a *rosseb* kifakadás analógiájára?!) Majdnem így halljuk ugyanis; ám az írása csakis így szabályos: *kisebb*.

S hogy mennyire nem egyedülálló az iménti eset – tehát hogy ami mássalhangzó dupla, azt szimplán; ami viszont magában álló, azt csak azért is megkettőzve írják egyesek –, erősítse meg egy személyes adalékom! Mintegy öt éve írta le (és ki tudja, nyilván nem legeslegesülőszerű!) egy rendelőintézeti írnoknál a főorvos diktálta mondatban: „*Ujjonan* fölfedezett cukorbeteg.” Eljátszodtam az ötlettel: hátha ezután épp így kellene írunk, hiszen oly ritmikus, sőt „finn-

ugor”. Mert hát kinek ne juttatná eszébe a néhai finn államfő nevét: *Kekkonen*! De azért azóta is így írom: *újonnan*.

Egyik vidéki lapunk apróhirdetési oldalán találtam azt a közleményt, amelynek kiemelt szava alighanem mindmáig a csúcstartó lehet. Ez már nem is két, hanem három helyen vét a mássalhangzó rövidségének-hosszúságának a helyesírása ellen. Pedig e szóösszetétel utótagja még helyes is lehetne más összefüggésben! Mielőtt leírnám, elmondok egy tréfát: Ha a lánynak bekötik a fejét, akkor az már férjezett. Esküvőjük napjától pedig az anyósa joggal kaphatná meg azt a jelzőt – ha volna ilyen –, hogy *menyezett*. Ismétlem: *menyezett*, egy *ny*-nyel és két *t*-vel. Nos, ez szerepel a mi idézetünkben is: „*Állmenyezett* 296 Ft/m² ...” Hetekig ismételtgette, ajánlalta figyelmünkbe az újság e nem mindennapi lehetőséget. Valóban: leest az *áll*am. Tán egyik-másik anyós menyéé is. Kész csoda, hogy nem szakadt le nyomban az *állmenyezett*!

Holczer József

Értsünk szót egymással!

Idősebb címét nem is választhatott volna a szerző, hiszen napjainkban oly nagy szükség lenne az egyetértésre. Kétféleképpen is értelmezhetjük felszólítását: értsünk egyet határon belül és kívül élők; és vigyázzunk, hogy azonos nyelven beszéljünk, hiszen egy anyanyelvünk van.

Negyedik nyelvművelő könyvét* adja az olvasó kezébe **Jakab István**, a szlovákiai magyar nyelvművelés egyik jelentős munkása. Új kötete a sajtóban megjelent cikkeinek és a rádióban elhangzott előadásainak újabb gyűjteményét tartalmazza.

A határon túl élők sajátos nyelvhasználati gondjairól így vall: „Kisebbségi társadalmunkban több nyelvhasználati problémával kell megküzdenünk, mint a többségi társadalomban – nemzeti körülmények között – élőknek. Az általánosabb jellegű, az egész magyar nyelvterületen előforduló hibák elleni harcon kívül a többségi nyelv hatásai ellen is védekeznünk kell. Ez a hatás nem csupán az új fogalmak megnevezésekor jelentkezik (a szlovák név szó vagy szóelemek szerinti lefordításában), hanem szinte állandóan; például akkor is, amikor egy-egy magyar igéhez szlovákos vonzatot, szlovák mintára szerkesztett határozót kapcsolunk, vagy nemzetközi szavakat a szlovák nyelvben meghonosodott alakjukban használunk.”

Anyagát nyolc téma köré csoportosította. Nem véletlen, hogy a magyarak álcázott szlovák szavak problémájáról szól az első fejezet, vagyis a fordításról. Pl. arról, hogy a szlovák *skúška* szót sokan mindig *vizsgá*-nak fordítják, holott „a szlovák szónak nagyobb a jelentésköre, mint a magyarnak, ezért a *skúška* szó csak bizonyos esetekben fordítható le a *vizsgá*-val, más esetekben más megfelelőket kell neki találnunk.” Keressük meg a megfelelő szót! – figyelmeztet a második fejezetben található cikk. Egy példa a helytelen szóhasználatra: „A vasérc, a szén, de más szál-

lítmányok is masszává fagytak a vagonokban.” Sem a vasérc, sem a szén nem fagyhat *masszává*, hanem *tömbbé*. Nyelvünk „megtépázott virágairól”, a szólások téves használatáról kapunk tájékoztatást a harmadik fejezetben. Egy „szép” példa: *maga alatt ássa a fát*; helyesen: *vágja*. Kétes szóalkotásokkal – azaz alaktani kérdésekkel – foglalkozik a negyedik fejezet. Fölösleges az *om* részecske alkalmazása a *patópálság* szóalakban, mert a *patópálság* alak pontosan kifejezi azt az állapotot, amit az ismert Petőfi-vers alapján jelölünk. „Sántító mondatokkal” ismerkedhetünk meg az ötödik fejezetben. „Keressük a problémához a ki vezető utat.” Két szerkezet keveredett össze: *keressük a problémához a megoldást és keressük a problémából a ki vezető utat*. A pontatlan fogalmazásra találunk példákat a hatodik fejezetben. Egy a sok közül: „Természetesen, hogy ők is részesültek a sikerből.” Helyesen: *Természetes, hogy nekik is részüik volt a sikerben*. Nyelvtani tájékoztatásról árulkodó mondatokat tesz szóvá a hetedik fejezetben a szerző. „Ez az ember nagyon tájékozatlan”, mondják valakire; mások gyakran így veszik védelmükbe: „Azért ez a jelző nem illik rá.” A tévedés az, hogy itt a *tájékozatlan* nem jelző, hanem névszó állítmány. Sok gondot okoz ma is a helyesírás; nem mindenki tudja, mi a különbség a *hisz* és a *hagy* ige felszólító alakjainak írásmódja között, ezt tárgyalja többek között a nyolcadik, a zárófejezet.

A könyv használatát szó- és tárgymutató segíti.

(Kalligram Könyvkiadó, Pozsony, 1995.)

Graf Rezső

* Nyelvünkéről – nyelvünkért, Madách, 1980.

Nyelvünk és mi, Madách, 1983.

Nyelvi vétségek és kétségek, Madách, 1987.

Czuczor és Csokonai sorrendje a lexikonokban

Az 1994 végén megjelent „Új magyar irodalmi lexikon” előszavában Péter László főszerkesztő megjegyzi, hogy kérése ellenére az Akadémiai Kiadó a lexikonban a magyar ábécé szerinti betűrendhez ragaszkodott, s így nem követhették a lexikonokban szokásos, ott több mint száz év óta alkalmazott, a latin ábécét alapul vevő betűrendet.

Mint hogy a latin ábécében nincsenek többjegyű betűk, *Csokonai Vitéz Mihály* szócikkét a lexikonok többsége nem a *cs*, hanem a *c* kezdőbetűsek közé sorolja, úgy tekintve a *Csokonai* nevet, hogy ennek az elején nem *cs* betű, hanem *c + s* betűkapcsolat van. E szemlélet szerint *Csokonai* előbbre kerül, mint például *Czuczor Gergely*. A „Révai nagy lexikona” 5. kötetében (1912) *Csokonai* a 124., *Czuczor* pedig a 230. oldalon található, vagyis a besorolási helyük között több mint száz oldalnyi a különbség. Ugyanezt a sorrendet találjuk az 1927. évi „Irodalmi lexikon”-ban, az „Új magyar lexikon”-ban (1959), a régi „Magyar irodalmi lexikon”-ban (1963), a „Magyar életrajzi lexikon”-ban (1967) és az „Akadémiai kislexikon”-ban (1989).

Az „Új magyar irodalmi lexikon” esetében helyesen járt el az Akadémiai Kiadó, amikor ragaszkodott a magyar ábécé szerinti sorrendhez, ugyanis a Magyar Tudományos Akadémiának „A magyar helyesírás szabályai” című kézikönyve szerint a betűrendbe soroláskor – a szótárakban, lexikonokban, névsorokban stb. – így kell eljárni: „Az egyjegyű betűt teljesen elkülönítjük az azonos írásjeggyel kezdődő, de külön mássalhangzót jelölő kétjegyű (ill. háromjegyű) betűtől. Mindig az egyjegyű betű van előbb: *cudar, cukor, cuppant, csallit, csata, Csepel* stb.” (14. pont). Természetesen a régies írású magyar családnevekben levő olyan kétjegyű betűket, amelyek nem tartoznak bele a mai magyar ábécébe, elemikre bontva soroljuk be: *ch = c + h, cz = c + z* stb., tehát például a *Czuczor* név megelőzi a *cs* kezdőbetűseket: *Csathó, Csokonai* stb. (AkH. 15. pont).

Akadémiai helyesírási szabályzatunk azt is megmondja, mikor követjük a betűrendbe soroláskor a latin ábécét: „Az olyan sajátos célú

munkák (lexikonok, enciklopédiák, atlaszok és térképek névmutatói stb.), amelyekben magyar és idegen nyelvű szóanyag erősen keveredik egymással, rendszerint az úgynevezett általános latin betűs ábécét követik... Ebben a rendszerben mind a magyar, mind az idegen többjegyű betűknek minden egyes eleme külön, önálló egységnek számít...” (16. pont).

Helyes a *Csokonai–Czuczor* sorrend a „Révai nagy lexikoná”-ban, az 1927-es évszámmal megjelent „Irodalmi lexikon”-ban, az 1959-es kiadású „Új magyar lexikon”-ban és az „Akadémiai kislexikon”-ban (1989), mert ezekben magyar és idegen címszóanyag erősen keveredik egymással. Helytelen viszont a *Csokonai–Czuczor* sorrend a régi „Magyar irodalmi lexikon”-ban (1963) és a „Magyar életrajzi lexikon”-ban (1967), amelyek csak magyar (vagy magyarországi) anyagot közölnek. A „Magyar néprajzi lexikon” (1977) azonban helyesen járt el: ebben már nem keverednek a *c* kezdetű címszavak a *cs* betűsekkel, a *g* kezdetűek a *gy* betűsekkel stb.

Az „Új magyar irodalmi lexikon” annyira magyar, ill. magyarországi tartalmú és jellegű kézikönyv, hogy ebben is a *Czuczor–Csokonai* a helyes, a követendő sorrend: *Czuczor Gergely* címszavát az 1. kötet 334. oldalán találjuk, *Csokonai Vitéz Mihály*-ét pedig 42 oldallal hátrább, a 376.-on. A magyaros sorrendből következik az is, hogy ebben a lexikonban előbb van *Zvonarics Imre* és csak utána *Zsámboky János*. (A korábbi lexikonokban fordított a sorrendjük!)

A magyar nyelv különféle szótárai pontosan megfelelnek akadémiai helyesírási szabályzatunk betűrendbe sorolási elveinek és fentebb idézett szabályainak. Csak a százharminchárom évvel ezelőtt, 1862-ben megjelent hatkötetes értelmező szótár (Czuczor Gergely–Fogarasi János: A magyar nyelv szótára) kivétel annyiban, hogy benne például a *csütörtök* főnév megelőzi a *czammog* (!) igét, mert a múlt század 60-as éveiben a mai *c* betű helyett még a közsavakban is a kétjegyű *cz*-t használták, s az ábécében ez a betű nem megelőzte, hanem követte a *cs*-t.

Pásztor Emil

Búcsú Miskolczi Margittól

Hét éve, 1988 júliusában búcsúztattuk Beszélni nehéz! műsorunk alapítóját, a körülötte kialakult mozgalom kezdeményezőjét, s mindkettőnek élete fogyaték vezetőjét: Péchy Blankát. Ez év júliusában, negyedikén, nem kisebb fájdalommal vetünk örökre búcsút hűségese munkatársától-munkatársunktól: Miskolczi Margittól.

Huszdik évében járó, sokat megélt együttesünknek olyan tagja hagyott el bennünket, aki ott volt már a kezdeteknél, az első tíz felnőtt között, akik mindjárt az induláskor felfigyeltek műsorunkra, magukénak érezték törekvéseinket, s több mint egy éven át vállukon hordták, éltették, egyéni levelezőként-munkatársaként, akkor még formáját kereső próbálkozásunkat.

S amikor megindult a Beszélni nehéz!-körök alakulása, diákjából az elsők között szervezett szakkört, így segítve, hogy a páráz szét pattanó szikrái lángot vessenek; és szerető gondoskodással nevelte igényességre növendékeit, nyugdíjba vonulásáig, egész életre szóló útravalóval látván el őket. – És nem tudott elszakadni a mozgalomtól azután sem, hanem – jó lélekkel mondhatom így – Péchy Blanka személyes segítőkjeként járt be a Rádióba, magánszorgalomból, ellenszolgáltatás nélkül éveken át; eleinte technikai, később egyre több érdemi részt vállalt az anyaggyűjtésben s a műsorok felvételekor, így válva nélkülözhetetlen tagjává műsoralkotó közösségünknek.

Természetes volt hát, hogy Péchy Blanka eltávazása után, nyolcvannyal szeptemberétől, ő szolgáltatta adásról adásra a szakszerű magyarázatokat példáinkról, elhangzott formájuk hibáiról, helyes hangoztatásuk mélyebb összefüggéseiről; értően és ugyanakkor megértően értékelve a szakkörök megfajlásait, javaslatot téve jutalmazásukra. S tanított és nevelt körvezetők és szakkörösök nyári táborában, országos találkozón, de másutt is, ahol mód és alkalom adódott.

Tudta már, s egy idő óta mi is tudtuk, hogy gyógyíthatatlan. De kitarított utolsó erejéig. S talán a sors kegye, hogy egy másik, egy heveny és gyorsabb lefolyású betegség megmentette a várható hosszabb szenvedéstől.

Búcsúztatásán képviseltette magát az Anyanyelvpolók Szövetsége, melynek elnökségi tagja volt, a Kazinczy-alapítvány kuratóriuma, melynek díjazottjai közé tartozott, a Beszélni nehéz! műsor alkotóközössége s a hozzá kapcsolódó szakköri hálózat; ki személyesen, ki az esedékes megfajlásához fűzött soraiban.

Örvendetes keserű érzés volt ezeknek a leveleknek a végigolvasása. Keserű azért, amiről; de örvendetes azért, ahogyan szóltak. A régebbi körvezetők és az idősebb szakkörösök személyes élményeik, emlékeik alapján emlegették meg szelíd szavait, kedves mosolyát, óvó anyáskodását; lelkesedését, amely őt is, de hallgatóit is elragadta, ha a mozgalomról beszélt. Péchy Blanka sírfeliratára emlékeztetve, de az ő egyéniségére átszabva kapta egyiküktől ezt a jellemzést: „édes anyanyelvünk hűségese és alázatos szolgálója”. – De szeretettel emlegette meg az újabb nemzedék is. Két általános iskolás leányka írta ezt: „Közülünk csak néhányan ismerték személyesen, de a kéthetenkénti levelezés és a rádióból érkező üzenetek összekapcsoltak minket”.

De nemcsak visszafelé néznek: előre is mutatnak. „Foglalkozásainkon, a mozgalomban, a nagy család szellemi és lelki tudatában Ő mindig megmarad” – írja egyik körvezetőnk.

„A mi dolgunk, fiataloké – írja egy frissen érett, pedagógusnak készülő leányka –, hogy átvegyük, s majd továbbadjuk a lángot, amit ereje fogyaték ránk bízott.”

Lám: amint Péchy Blanka, Z. Szabó László, Lőrincze Lajos, ő sem hal meg egészen. Akik ismerték, becsülték, szerették, ha néhányan összejönnek valahol, velük együtt emlegetik őt is. De mindennél tovább élte az a hatás, amelyet rádióin keresztül és személyesen műsorunk hallgatóira, mozgalomunk résztvevőire, a „nagy család” tagjaira tett; s amit azok – órá talán már nem is emlékezve – tovább és tovább örökítenek majd környezetükre.

D. L.

HÍREK

A Magyar Nyelvtudományi Társaság, a Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Intézetének magyar nyelvészeti tanszéke és a Miskolci Akadémiai Bizottság augusztus 29–31. között rendezte meg az V. magyar névtudományi konferenciát. A tanácskozáson több mint százötven előadás hangzott el.

A Jugoszlávai Magyar Művelődési Társaság kiadásában Újvidéken megjelent **Farkas Zsuzsa** újságírónak *Nyelvőrökkel nyelvőrségen* című interjúkötete. A kötetben, amelyben a magyarországi nyelvőrökön kívül Erdély, Szlovákia és a Vajdaság ismert nyelvűdősai, ill. nyelvűművelői is helyet kaptak, a következők szólnak meg egy vagy két interjú erejéig: **Ágoston Mihály, Bencédy József, Deme László, Fábíán Pál, Grétsy László, Jakab István, Kemény Gábor, Kovalovszky Miklós, Lőrincze Lajos, Péntek János, Rácz Endre, Szathmári István, Szelei István, Wachá Imre.** Az előszót **Bencédy József** írta.

A magyar nyelv hete alkalmából 1995. április 24-én a Budai Anyanyelvi Klub szervezésében nagy sikerű előadást tartott **Szabylár Ferenc** A peleskei notárius legújabb utazásai címmel. Közreműködött **Szelei Zoltán** előadóművész. Az előadás színhelye a Petőfi Irodalmi Múzeum volt.

1995. május 23-án rendhagyó könyvbemutatón ismertette a Koszori című antológiát a kötet szerkesztője, elnökségi tagunk, **Graf Rezső** a Magyar Nyelvtudományi Társaság felolvasóülésén, Fél éveztud lírai nyelvűművelése és az iskola címmel. Közreműködött **Havas Judit** előadóművész.

Az Anyanyelvpolók Szövetségének és a Magyar Tudományos Akadémia Magyar Nyelvi Bizottságának az a közös kezdeményezése, hogy anyanyelvi rovat megindítására buzdítják a nagyobb és fontosabb napivagy hetilapok szerkesztőségét, kezd beérni. Azóta ennek nyomán már indult nyelvűművelő rovat a Szabad Földben, s mint **Raisz Rózsa** főiskolai tanár, elnökségi tagunk tájékoztatott, ez év május 5-én a Heves Megyei Nap című újság is nyelvi rovatot indított *Nyelvűnk színei* címmel. A rovat cikkirői legnagyobb részét az Eszterházy Károly Főiskola magyar nyelvi tanszékének oktatói. A minden pénteken jelentkező rovatban nemcsak nyelvi hibákat kipellengérező cikkek találhatók, hanem a szélesebb értelemben vett anyanyelvi ismeretterjesztést szolgáló írások is.

Az idén 85. születésnapját ünneplő **Hadrovics László**nak hamarosan megjelenik a Magyar frazeológia című könyve, és – mint az Akadémiai Kiadótól értesültünk – ismét kapható a Magyar történelmi jelentéstana.

Békéstarhoson a zenei napok keretében Szép magyar beszéd kurzust tartottak július elején általános iskolai magyartanárok továbbképzése és az irodalomkultúra ápolása céljából.

Fábíán Pál ny. egyetemi tanár, lapunk szerkesztőbizottságának tagja kapta meg a Magyar Nyelvtudományi Társaság Kosztolányi-díját.

Egy magyar nyelvtörténeti múzeum alapítására tett javaslatot Pásztor Emil először az Anyanyelvpolók Szövetsége, majd pedig a Kazinczy Ferenc Társaság közgyűlésén. A „jámbor szándékot” a Magyar Nyelvőr idei 2. száma is közölte. Belőle azt is megtudhattuk, hogy a magyar nyelv múzeumának javasolt helyszíne: Széphalom.

A IV. Kárpát-medencei Kétnyelvűségi Konferencia (Gödöllő, 1995. május 4–5.) kiáltványt intézett a Kárpát-medencei népekhez. A „gödöllei” kiáltványt, amely többek között ökológiai jellegű újrászerveződést és Kárpát-medencei kultúrokológiai kerekasztalt szorgalmaz, több újság közölte.

„Nyelvi háború küszöbén állunk” – olvasható a Magyarok Világszövetségének június 30-i közleményében. Az MVSZ ungvári elnökségi ülésén **Dobos László** azt javasolta: „az Anyanyelvi Konferencia és a Magyarok Világszövetsége az érdekelt intézmények bevonásával szeptember végéig dolgozza ki a nemzeti nyelvűvédelem stratégiáját”.

Összeállította: B. G. és G. L.

Pályázati felhívás 1996. évi anyanyelvi táborok rendezésére

Az Anyanyelvápolók Szövetsége lehetőségeinek szűkös volta ellenére ismét segítséget kíván nyújtani anyanyelvi táborok szervezéséhez és rendezéséhez. Olyan intézmények (iskolák, könyvtárak), művelődő kisközösségek jelentkezését várjuk, amelyek a szép magyar beszéd, a viselkedés- és magatartás-kultúra értékeit igyekeznek tudatosítani és közvetíteni személyiség- és közösségfejlesztő módszerekkel, eszközökkel.

A pályázatokat 1995. december 15-ig várjuk az Anyanyelvápolók Szövetsége címére: 1364 Budapest, postafiók 122.

A pályázatoknak tartalmazniuk kell:

– a pályázó intézmény, iskola, közösség nevét, székhelyét, tevékenységi körének rövid leírását;

– az anyanyelvi tábor helyét, idejét, tervezett résztvevői körét, létszámát;

– egy rövid, 2–3 oldal terjedelemben megfogalmazott pályázati koncepciót arról, milyen témával és milyen módon kívánnak foglalkozni a táborban;

– előzetes költségvetést arról, milyen anyagi, pénzügyi források állnak rendelkezésükre; milyen kiadásokra számítanak; illetve milyen összegű támogatást kérnek a szövetségtől.

A pályázatokat egy szakemberekből álló kuratórium értékeli. Döntésük eredménye az Édes Anyanyelvünk 1996. évi 1. számában jelenik meg.

Anyanyelvápolók Szövetsége

Felhívás az országos helyesírási versenyre

Az egri Eszterházy Károly Tanárképző Főiskola magyar nyelvészeti tanszéke – hagyományaihoz híven immár kilencedik alkalommal – idén is megrendezi a pedagógusjelöltek Nagy J. Béla országos helyesírási versenyét. A szabályok szerint minden tudományegyetemet, tanár- és tanítóképző főiskolát egy-egy hallgató (a házi verseny győztese) képviselhet.

A verseny időpontja: 1995. dec. 1–2.

**A jelentkezés határideje:
1995. nov. 15.**

A versenyre történő jelentkezés a következő címre juttatható el: *dr. Raisz Rózsa tanszékvezető főiskolai tanár, Eszterházy Károly Tanárképző Főiskola, 3300 Eger, Eszterházy tér 1.*

Boszik Gabriella

A Kalevala földjétől Alaszkáig

„Északi népek nyelve és kultúrája” est
a Petőfi Irodalmi Múzeumban

A kis népek zenéjének, költészetének, kultúrájának tanulmányozása, különösen, ha rokon nyelvű népről van szó, nemcsak érdekes színteljes lehet a tanulásnak, hanem kötelező elemévé kell válnia egy komplex szemléletű és módszerű idegennyelv-oktatásnak és az anyanyelvápolásnak.

A nyelvrak kezdeti, ismerkedési szakaszában a tanulók szívesebben veszik, ha a kultúrák egészében gondolkodva a nyelvtanulást az illető nép szokásainak, földrajzi-gazdasági viszonyainak, történelmének, kultúrájának tanulmányozása keretébe illesztve véggezzük. Az anyanyelv- és magyarságtudat ápolása összevető tanulmányok végzésével is erősíthető. Felnőttkorban nehezebb régi beidegződéseket, olykor kialakult gátlásokat letvetni, a korábbi nyelvtanulási kudarcokat elfeledni. Ezeknek a problémáknak a feloldásához segített hozzá a *Miskolci Bölcsész Egyesület* hallgatóival és tanáraival kialakított program, amelyben az északi népek megismertetését a nyelvrakkal párhuzamosan zenei, ének-, színházi és mozgás-, ritmus- és táncgyakorlatokkal egészítettük ki, majd önálló zenés irodalmi műsorra gyűrtük össze. A kísérlet bevált. Az Anyanyelvápolók Szövetsége főtítkárnak aktív segítségével 1995. április 27-én a Petőfi Irodalmi Múzeum dísztermében, majd 1995. június 21-én a Miskolci Nyári Fesztivál keretében, a zene világnapja rendezvénysorozatának egyik nyitóprogramjaként mutattuk be A kis népek a szépek, nem a birodalmak című zenés, irodalmi összeállításunkat.

A mintegy egyórás műsorban a szerkesztők (Herédy Éva, Kincses Kovács Éva, Várhegyi Márta) fontosnak tartották megszólaltatni az anyanyelvi svéd, finn, dán beszélőket, valamint részletek hangzottak el finnül a Kalevalából, H. C. Andersen és H. Blomberg verseiből.

Ha keveset tudunk a megismerendő országról/népeiről, nyelvéről/nyelveiről, akkor az idegen nyelven betanult szöveg a levegőben fog lógni, majd kámforrá válik, s mivel az idegen nyelvvél ismerkedő tanuló többnyire még nem is járt az illető országban, így a fantáziájára lesz bízva, mi is az a *krikett*, eszik-e vagy isszák a hasonló hangzású, de más eredetű *kollett*-et, hová sorolható a *Pizza hut* éttermi hálózatot reklámozó feliratok sora. Végképp értetlenül fog állni a hallgató a *Tikkurila, skov, øl* stb. feliratok előtt, amelyek pedig már megjelentek utcáinkon Skandináviából importálva.

Ha megpróbáljuk lefordítani ezeket az elterjedt, de valójában lefordíthatatlan szavakat, kifejezéseket, akkor sem megyünk sokra velük. Az igazi tudás birtokosai csak úgy leszünk, ha egy-egy ország sajátos szokásait, kultúráját ismerjük meg mélyebben, s ezt ma már megtehetjük az anyanyelvünkön is.

Amikor a nyelvkönyvek kivonatolt, elsősorban a nyelvtani szabályrendszer összefüggéseit megvilágító, de a beszélt nyelvtől igen távol álló szövegeit olvassuk, majd első külföldi utunk során a bemagolt mondatokat alkalmazni próbáljuk, sokszor kerülhetünk nevetséges helyzetbe. Még különlegesebb a szituáció a ritkán hallható olyan kis nyelvek esetében, amelyek írásképe és hangzása erős eltérést mutat. Ilyen nyelveknek tarthatjuk az északi népek nyelveit, pl. a dán, a svédet, a norvégot, az izlandit, amelynek artikulációja komoly erőpróbát jelenthet a magyar beszélő számára. Több tanítványom panaszkodott torokfájásra, szorító érzésre, amikor pl. dánul kellett beszélnie, holott a nyelvnek már birtokában volt, hosszú ideig élt az illető idegen országban. Az egész artikulációs bázis átállításáról kell gondoskodnia a beszélőnek, amikor egy finnugor nyelvről egy indogermánra kell váltania. Más a ritmus, a tempó, nem beszélve a hangsúlyozásról, a hanglejtésről, a szerkesztésről.

A svéd nyelv különösen dallamos, a szóhangsúlyon kívül kétféle, egymástól jellegzetesen eltérő zenei hangsúly is jellemzi. Emiatt nagy a veszélye a félrehallásnak és félreértelmezésnek. A szóhangsúly nem minden esetben esik az első szótagra, mint pl. a finnugor nyelvekben, és sok az elnyelt hangsúlytalan szótag a skandináv nyelveken megszólalók beszédében. Az északi emberek megértik egymás nyelvét; egyes felfogások szerint egymás dialektusainak tekinthetjük ezeket a nyelveket, de az idők folyamán sok jelentésváltozás, lejtésváltozás történt. Egy utazás során dán és norvég fiatalok kerültek egy fülkébe, társalgásuk bár folyamatos volt, mégis hallható különbségeket hordozott beszédmódjuk. Egy finn és egy magyar utazó ennél még nehezebben teremthet gyors beszédkapcsolatot, de a nyelvtanuláshoz inspirációt adhatnak a hasonló hangzásbeli és szerkezeti jellemzők. A magyar tanuló számára könnyű az olvasás és a helyesírás elsajátítása, ha a finn nyelvről van szó, s az artikuláció sem okoz nehézséget. Emiatt többen választják a rokon nyelv tanulását.

Az idegen nyelvek tanulásának zenei, költészeti, mozgás- és ritmusgyakorlatokkal való összekötése újabb lehetőségeket rejt anyanyelvünk jobbításához, ápolásához is.

Kincses Kovács Éva

A latin nyelv továbbélése*

Kétségtelen, hogy a latin nyelv tanítása és használata – a modern élet követelményei s a technika fejlődése folytán – jó néhány évtizede meglehetősen visszaszorult. Pedig sokáig nemzeti tantárgy (Beöthy Zsolt) és második anyanyelvünk volt. Bármennyire mostoha szerep jut ennek a holt (Szabó Dezső kifejezésével: döglött) nyelvnek a tanításban, mégsem mondhatjuk, hogy a Benkóczy György által említett színhagyomány teljesen feledésbe merült: ma is él, főként kultúránkban és klasszikus műveltségű honpolgáraink tudatában. Nem szólva „deákos” költőink – így Berzsenyi Dániel, Virág Benedek – utóéletéről, a több évszázadot betöltő latintanítás hatása kitörölhetetlen bélyeget nyomott beszédkultúránkra és gondolkodásmódunkra. Sőt latinul nem értők ajkán is felhangzanak latin közmondások, szólások (pl. *nomen est omen; sic itur ad astra; si vis pacem, para bellum; hic Rhodus, hic salta; carpe diem; cui prodest?; in vino veritas*; az Evangéliumban: *ego sum via, veritas et vita* és Pilátus mondása: *ecce homo* (Munkácsy híres festményének címe is).

Ugyanígy jelen van tréfás életbölcsesek, adomák formájában is. A szóban forgó közlemény kiegészítésére álljon itt néhány példa:

Egy fiatal ember virágcsokorral a kezében a csengetésére ajtót nyitó inastól megkérdezi: „Domine, domine sunt domine?” Persze, ez így nem érthető. Ámde mindjárt világossá lesz a kérdés értelme, ha így írjuk le: „*Domine, domi-ne sunt dominae?*” (Uram, itthon vannak-e az úrhölgyek?)

Pletykás nőkről szól a következő disztichon: „*Quando conveniunt Maria, Camilla, Sibylla,* /

Sermonem faciunt et ab hoc, et ab hac, et ab illa.” (Amikor találkozik Mária, Kamilla és Szibilla, tereferálnak erről a férfiről, erről a nőről és arról a nőről.)

A közleményben idézett „*Hannibal ante portas*” félremagyarázása (Hannibal azelőtt portás volt) mellé kívánkozik a jól ismert Horatius-verssor az egyszéri diák fordításában-ferdítésében: „*Maecenas atavis edite regibus*” helyett: „*Me cenas, at avis edit e regibus.*” (Te megeszel engem vacsorára, de a madár a királyokból eszik.) Ebben a példában a szavak több részre bontása és más szavak kialakítása új, tréfás értelmet adott a mondatnak.

Még inkább humor forrása lehet, ha a fordításban a latin szónak megfelelő kifejezés helyett azonos hangalakú, de merőben más jelentésű – olykor más szófajú – magyar szó szerepel. Így a következő bölcselekedésben: *Homines pisci* – Az emberek halnak. (Itt a *piscis* 'hal' főnév dativusa található a *morior* ige jelen idejű többes szám 3. személyű alakja helyett.)

Mulatságos a következő adoma is. Két férfi beszélget, s amikor egyikük rá akar gyújtani, a másik megkérdezi: „*Ignis lapis?*” (Magyarul: Tűz kő?, azaz kell?) A megkérdezett rámutat égő cigarettájára: „*Iam caelum.*” (Már ég; itt a *caelum* 'égbolt' helyettesíti az *ardet* 'ég' igét.)

Bizonyára lehetne még szaporítani a példákat. Reméljük, hogy folyóiratunk olvasói bővítik majd az eddigi példatárát. Ezek a szófacsarások – akárcsak a Benkóczy által felsoroltak – tanúsítják, hogy az „elfelejtett színhagyomány” napjainkban változatlanul él.

May István

Nem „elfelejtett színhagyomány”

Benkóczy György írása régi-régi emlékeimről fűtja le a port, mi több, párbeszéd írására sarkallt.

A kissé szórakozott diák felel:

Diák: Az idegen, gyalázatos híg szavak (hikszoszok) összetörték a vén hús (Venus) szobrát, ami már önmagában is corpus delictatesz (corpus delicti).

Tanár: Te számár, nem veszed észre, mennyi badarságot hordtál itt össze, vagy most is az édességen jár az eszed?

Diák: Errare hurrare est, tanár úr... (errare humanum est).

Tanár: Hát fiam, ezért már szekundába ponállak, mint hajdan Petőfit.

Diák: Igen, tanár úr, régen te még voltak számár professzorok.

Egy másik tanuló segítségére siet cimborájának:

Nézzé el neki, tanár úr, hiszen ez nála is csak amolyan lipszus langvé (lapsus linguae) volt...

* A két írás Benkóczy György: Egy elfelejtett színhagyomány (ÉA. 1995/1: 19.) című cikkéhez érkezett. (A szerk.)

Hogy a tanár ezután mit tett, ki-ki gondolja tovább...

A kedves falusi néni a templomban többször elismétli a plebános úrral: *mea culpa, mea culpa, mea maxima culpa...* Hazaérvén látja, a baromfiudvarból a pulykák kiszöktek, és valamennyi a fákon, kazlakon, tetőkön rikoltozik, mire ő: Megál' pulka, megál' pulka, megál' na'szemű pulka...

Caesar kérdezi a deszkákkal dolgozó mestert: mi ez? A Lea jachtja ez (Alea iacta est).

A frissen avatott politikai tiszt 1949-ben dorgálja a katonákat: „Maguk rendetlen alakok, szégyelljék magukat, itt *menstruálják* a fegyelmet.” Kitört belőlünk a röhögés.

A szomszédasszony: „Ki hallott még ilyen marhaságot, hogy valaki kompóttal trágyazza a földet (komposzt helyett).”

Valóban érdemes ezeket megőrizni, hiszen egykor nyelvtörténeti adalékok lesznek.

Mónus Imre

Pályázati felhívás

Kresznerics Ferenc
Országos Anyanyelvi Verseny
– másodszor

A honfoglalás 1100. évfordulója jegyében hirdeti meg másodszor a celldömölki Kresznerics Ferenc Könyvtár és a Berzsenyi Dániel Irodalmi és Művészeti Társaság a Kresznerics Ferenc Országos Anyanyelvi Versenyt 14 éves (nyolcadik osztályos) magyar nyelvű diákok számára. A versenyt 1996-ban a magyar nyelv hete idején Celldömölkön rendezik. 1996. január 31-ig egyéni pályamunkával lehet nevezni a következő témakörök egyikeben: **Nyelvörködés** (dokumentumok a mindennapi stilisztikai, helyesírási, nyelvhelyességi hanyagságról, valamilyen elv alapján rendszerezve, legfeljebb 10 oldalon), **Nyelvésdeshányk** (vallomás a magyar nyelvhez való kötődésről – 5 oldal terjedelemben). A legjobb 15 dolgozat szerzőjét hívják meg az országos döntőre, ahol a résztvevők nyelvtörténeti, nyelvtani, kommunikációs feladatokat kapnak. A meghívott pályázónak és tanárának étkezési és szállásköltségét a rendező szervek állják. A pályázatok a következő címre küldhetők (ezen a címen részletes ismertető, illetve Kresznerics életével kapcsolatos szakirodalom is kérhető): Kresznerics Ferenc Könyvtár, 9501 Celldömölk, Pf. 40.

Kedvezményes karácsonyi könyvvásár szövetségünk tagjainak

Az Anyanyelvápolók Szövetsége kedvezményes könyvvásárlási lehetőség felkínálásával szeretné enyhíteni a karácsonyi ajándékozási gondokat. E megoldásban társ a *Könyvtárellátó Közhazsnú Társaság K ó d e x Könyv-áruháza*, amely Budapesten, az V. kerületben, a Honvéd utca és a Báthory utca sarkán található.

Ebben a könyvüzletben 1995. október 20–december 20. között 20%-os kedvezménnyel vásárolhatnak az Anyanyelvápolók Szövetségének tagjai. (A kedvezmény nem vonatkozik a kézikönyvekre, lexikonokra, szótárakra, nyelvkönyvekre.)

A szövetséghez való tartozást a vásárláskor az 1995. évi tagsági díj befizetését tanúsító postautalvánnyal vagy – szükség esetén – a szövetségtől kért támogató levéllel kell igazolni.

Anyanyelvápolók Szövetsége

ANYANYELVI VERSENYEK

„A nyelv az üdvösségünk és megtartónk”

Győr, 1995. ápr. 28–30.

Harcincadik alkalommal gyűltek össze 1995 tavaszán azok a diákok, tanárok, nyelvészek, akiknek fontos a közös nemzeti kincsünkkel, anyanyelvünkkel való törődés.

Kazinczy szerint az anyanyelv a „nemzeti szeretetnek legszorosabb kapcsa, még azoknál is, kiknek nemzetek különböző részekre szaggattott, s egy testet többé nem térszen” – idézte Kovács László, a somorjai Magyar Tannyelvű Gimnázium igazgatója, és így folytatta: „Bizony, bizony úgy hozták terhes idők, hogy nemzetünk immár »egy testet nem térszen«, így egyetlen kapcsa a nemzeti szeretetnek a nyelv maradt.”

A jubileumi verseny fővédnöke, *Göncz Árpád*, ünnepi köszöntőjében többek között a következőket hangsúlyozta: „A szükség hozta létre ezt a versenyt. Az a szükség, melyet a nyelve feltámasztásáért küzdő Írországban hallottam először, és kaptam meg köbe vésvé: A szavak erősebbek, mint a kardok. Meggyőződésem, hogy ez pontosan így igaz. Ma a magyar nyelv komoly ostrom alatt áll: rendszerváltozás, turisztika, új tudományok. A nyelvünktől idegen szavakkal öntenek el minket. Aggódva látom, milyen mértékben önti el az országot a nyelvi alacsonyrendűség érzése.... Köszönöm minden pedagógusnak őszinte szívvel és hálással, hogy annyit tesznek a magyar nyelv érdekében, saját magukért, a gyerekekért, a jövőért.”

A verseny programja a hagyományoknak megfelelően zajlott le: első napon a szabadon választott szövegek bemutatására került sor. Tartalmukban értékes, szövegezésükben jól megformált idézeteket hallhatunk, egyetlen kivételtől eltekintve 20. századi szerzőktől. A második napon a kötelező szöveg hangzott el: *Lőrincze Lajos: Néhány szó az ÜGYRŐI* (27 soros részlet a Péchy Blanka „Beszélni nehéz” című könyvéhez írt előszóból).

Az ünnepélyes eredményhirdetésen a versenyt *Honti Mária* államtitkár méltatta, a versenyzők teljesítményét pedig *Deme László* értékelte. Örömmel állapította meg, hogy a kezdeti hangképzési pontatlanságok már nem fordulnak elő. Megfelelő a hangsúly, a hangletítés és a szünetek érzékeltetése is; azaz a szakaszokat, a mondatokat már jól szólaltatják meg az országos döntőbe jutott versenyzők. Am a szövegig, annak értő tolmácsolásáig még ritkán jutnak el, pedig a jó szövegnek íve van: ezért a felolvasás során a gondolati ívet hangjával is illik támogatni. A szöveget tehát úgy kell mondani, hogy szöveggé hasson.

A jubileumi verseny alkalmából felnőtteket is jutalmaztak: a köztársaság arany érdemkeresztjével tüntették ki *Hérics Lajosné*t, Kazinczy-díjat kapott *Wacha Imre* több évtizeden át végzett pedagógiai munkásságáért, könyvajándékkal jutalmazták *Deme László*t a Beszélni nehéz rádióműsor 500. adásának alkalmából, emlékérmét vehettek át a bírálóbizottságban végzett több évtizedes munkájukért a következők: *Bencédy József, Boldizsár Gábor, Deme László, Graf Rezső, Hercegi Károly, Homonnainé Jób Klára, Korzenszky Richárd, Kovács Dániel, Kovács László, Maróti István, Szathmári István, Szende Aladár, Wacha Imre*.

Kazinczy-érmeket kaptak a gimnáziumi és szakközépiskolai kategóriában: *Balogh Zsuzsanna* II. Géza Gimn. (Bátaszék), *Bland Ágnes* Kisfaludy Károly Gimn. (Mohács), *Böröczki Tibor Árpád* Gimn. (Tatabánya), *Horváth Róbert József Attila* Gimn. (Budapest), *Kardos Zoltán* Ferencvárosi Gimn. (Budapest), *Kiss Máté Radnóti Miklós* Gimn. (Szeged), *Laurencsik Zsófia* Herman Ottó Gimn. (Miskolc), *Móricz Katalin*, Krúdy Gyula Szki. (Szeged), *Nagy Ildikó* Kazinczy Ferenc Gimn. (Győr), *Paizs Andrea* József Attila Gimn. (Ózd), *Péchy Endre* Bencés Gimn. (Pannonhalma), *Szoboszlai Judit* Hőgyes Endre Gimn. (Hajúszoboszló), *Tavaszi Virág* Kazinczy Ferenc Gimn. (Győr), *Vinkó Bence* Bolyai János Gimn. (Salgótarján), *Wayda Veronika* Zrínyi Gimn. (Zalaegerszeg).

Kazinczy-érmeket kaptak a szakmunkás és szakiskolai kategóriában: *Balázs Andrea* 617. Sz. Ipari Szmki. (Gyomaendrőd), *Buglyó Ildikó* Széchenyi István Ipari Szmki. (Balmazújváros), *Csécsei Tamás* Mezőgazdasági Szakiskola (Eger), *Csizmadia Hajnalka* Fellner Jakab Középfokú Isk. (Tatabánya), *Csontos Katalin* 635. Sz. Ipari Szmki. (Békéscsaba), *Dercsényi Orsolya Rázso* Imre Szmki. (Körmend), *Halász Ferenc* Kereskedelmi és Vendéglátóipari Szmki. (Szolnok), *Lassu Mária* Kereskedelmi és Vendéglátóipari Szmki. (Miskolc), *Sasvári Bernadett* Széchenyi István Ipari Szmki. (Nagykanizsa), *Sántha Veronika* Kereskedelmi Szmki. (Győr), *Sinkovics István* Kereskedelmi és Vendéglátóipari Szmki. (Kis-

A Magyar Nyelv Napjai Nagyenyeden

„Be kell hordanunk, hajtunk mindent. A szavakat is. Egyetlen szó, egy tájszó se maradjon kint. Semmi sem fölösleges.” (*Kányádi Sándor*)

Az Anyanyelvnapok Erdélyi Szövetségének szervezésében április 22-én és 23-án az ősi Bethlen Kollégiumban tartották meg az Erdélyben immár hagyományosnak nevezhető rendezvényt: a Magyar Nyelv Napjait. Az alkalomhoz illő hangulat uralta az épületóriás minden zugát, a tanulóknak/diákoknak, pedagógusoknak, a sajtó képviselőinek arcáról

mintha azt lehetett volna leolvasni, hogy minden jelenlévő tudja: ebben az iskolában tanult *Apáczai Csere János, Bod Péter, Kemény Zsigmond, Kőrösi Csoma Sándor, Pápai Páriz Ferenc, Tótfalusi Kis Miklós*, és folytatni lehetne a felsorolást olyan jelesekkel, mint például *Barabás Miklós, Barcsay Jenő, Berde Amál, Berde Mária...*, *Sütő András* és így tovább.

A megnyitón az iskolaigazgató és a polgármester köszöntője után *Kányádi Sándor* költő mondott tartalmas beszédet. Kiemelte az anyanyelv megőrzésének fontosságát, nyelvünkről mint az erdélyi magyarság megmaradásának legfőbb biztosítékáról szólt. Ugyanezt hangsúlyozták tudományos megvilágításban azok az egyetemi tanárok is, akik a romániai szóránymagyarság nyelvhasználatáról tartottak előadást. *Murvai Olga* (Bukarest), *Murádin László* és *Péntek János* (Kolozsvár) a kényszerű két- vagy többnyelvűség kérdéskörének vázolásán után gyakorlati megoldásokra keresték a lehetőséget.

Az előadások mellett a rendezvény másik fontos része a Kőrösi Csoma Sándor Anyanyelvi Verseny országos döntője volt. Ezen az 1985 óta minden évben megtartott vetélkedőn az idén, vagyis a 10. megmérettetésen csaknem minden erdélyi megye képviseltette magát. Három csoportra osztották a versenyzőket: elemisták, felső tagozatosok, középiskolások. A kisiskolások közül a nagybányaiak voltak a legjobbak (erről a versenyről külön is beszámolunk! *A szerk.*), a felsősök csoportjában a nagyenyediek remekeltek, a középiskolások első díját pedig a marosvásárhelyi gimnazistáknak ítélte a bírálóbizottság. A szép magyar beszéd legjobbjára a sepsiszentgyörgyi *Vajda Noémi* volt (Mikes Kelemen Gimnázium).

Amint azt a zsűriben részt vevő *Murádin László* és *Péntek János* elmondta, ezen a versenyen észlelni lehetett a színvonal javulását. A tanulók, diákok bizonyos fokú jártassága anyanyelvünk használatában némi bizakodásra jogosít fel bennünket. Viszont kitartó, szívós munkával mozgalommá kell fejlesztenünk az anyanyelvnapok ügyét Erdélyben is, mert a nyelvcseré, nyelvi asszimiláció több helyen is leselkedő veszélyeit nem szabad felületesen kezelniük – vonták le a következtetést a tapasztalt szakemberek.

Komoróczy György

kunhalas), *Strammer László* Hunyadi Szmki. (Mosonmagyaróvár), *Szabó Krisztina* Kereskedelmi és Vendéglátóipari Szmki. (Nyíregyháza), *Szabó Róbert* Vörösmarty Mihály Építőipari Szmki. (Székesfehérvár), *Szilvási Krisztina* Radnai Gyors- és Gépipari Szakiskola (Budapest).

Kazinczy-érmeket nyert határon túli tanulók: *Bükkei Melinda* Apáczai Líceum (Kolozsvár), *Huszár Melinda* Sellyei János Gimn. (Szenc), *Órmény Szilvia* Egészségügyi Iskolaközpont (Székelyudvarhely), *Sándor Zsuzsa* Gimn. (Komárom), *Schmiedt Viktória* Gimn. (Kassa).

Z. Szabó László emlékérmét kapott *Hankovszky Béláné* tanárnő (Kazinczy Ferenc Gimn. – Győr) és *Kerekes Barnabás* tanár (Radnai Gyors- és Gépipari Szakiskola – Budapest), versenyzőjük folyamatos és eredményes felkészítéséért.

G. R.

„A lángot majd ők sem hagyják kialudni”

A Verseghy Nyelvművelő Verseny döntője
Szolnok, 1995. június 18–25.

A döntő – mint az eddigiek is – egy egész esztendei készülődés betetőzéséként folyt le. Nem kevesebb, mint nyolc intézmény pártfogolta megrendezését annak jeléül, hogy a megye és a város önkormányzati és művelődési vezetőségei egyre jobban felismerik a jelentőségét ezeknek a „napoknak”.

A felkészülés ezúttal is pályázattal kezdődött. A benevezőknek megadott téma írásbeli kidolgozásával kellett bizonyítaniuk érdemességüket a részvételre és a megyei megmérettetésre. Sikerük esetén a további közvetlen felkészülésük a döntőre a Szolnokon megrendezett nyelvművelő (egyben művelődési) táborban tetőződött. Itt a jelöltek szaktanárok vezetésével gyakorolták a versenyformákat, és tájékoztattak a város és megye művelődési életéről. Felvérteződve foghattak hozzá a döntő két napján kapott feladatok megoldásához, mégpedig két csoportban: az 5–6. és a 7–8. osztályosokéban. Az első napon feladatlapjukon először részfeladatokat kaptak. A kisebbek például ilyeneket: közös előtagot kellett írniuk három szóhoz (azaz az *óra*, *kendő*, *szótár* főnevekhez megtalálni a *zseb*-et); a *régi* melléknév rokon értelmű szavát írni öt megadott főnév jelzőjeként; a *nyelv* főnevet tartalmazó szólásokat gyűjteni; régi ruhadarabokat – nevük szerint – nőre vagy férfira adni; szóegyenleteket kellő ügyességgel megoldani (pl. nem fő + növény = görög betű, azaz *alfa* a megoldása); helyesírási totóra tippelni stb. Fogalmazási gyakorlatul pedig levelet kellett írniuk szüleiknek a nyelvi táborról 25–30 sorban. A nagyobbaknak a feladataiból: öt szó vagy kifejezés alkalmazása állatok betegségéről vagy tulajdonságáról; ellentétes jelentésű jelzők írása megadott szószervezetek jelzője helyett; régi foglalkozásnevek magyarázata (*varga*, *tímár* stb.), helyesírási próba. Végül: „Ha én szülő leszek” címmel szigorúnak vagy engedékenynek ígérkező szülőkép megfogalmazása.

A második napon – zárthelyi előkészület után – a versenyzőknek megadott témáról szóbeli, két változatú, három-három perces előadást kellett tartaniuk. A kisebbek – egy novella folytatásaként – kutyatörténetet adtak elő két változatban: a) egy talált ebet visznek haza, és igyekeznek megtartatni a családdal; b) első személyes előadásban – ebként – az állat elképzelt élményei esetenlődk. Igen változatos, képzeltetésű, meleg állatszeretben fogant, hol élénk és vidám, hol aggasztó jelenetekkel terhes események hallgatói lehettünk. – A nagyobbak képzeletbeli utazásról számoltak be. Indítással tizenegy, igen különböző épületből (egzotikustól műemlékig) mint a nyaralás színhelyéről képzelt élménybeszámolót kellett mondaniuk (indokolva: miért, kivel, milyen „titkot” felfedezve élték át a különleges utazást). Azután: elképzelt rádióhallgatók előtt indokolni, miért választották ezt vagy azt az épületet. Képzeltetésű és néha meglepően szakszerű előadások is születtek.

Délután – több csoportra osztva – villámkérdéseket kaptak mind a kisebbek, mind a nagyobbak. A *Szűts László* szerkesztette kérdések változatai a következők voltak: diáknyelvi szavak köznyelvi értelmezését kellett megadni, majd fordítva; azonos alakú szavak jelentését mondattal kellett szemléltetniük, hibás mondatokat kijavítaniuk, hívószóra rímleleményt mondaniuk, hasonló alakú szavak jelentését mondatpéldával földéríteniük, idegen szavakat magyarral helyettesíteniük.

A kétnapos versengés ünnepélyes eredményhirdetéssel fejeződött be. A városháza dísztermében *Iváncsik Imre*, a Jász-Nagykun-Szolnok megyei közgyűlés elnöke üdvözölte a jelenlévőket, azután *Fábián Pál* egyetemi tanár, a Magyar Tudományos Akadémia Magyar Nyelvi Bizottságának elnöke mondott köszöntőt. Az anyanyelvet mint „felnevelő dajkánkat”, az egész világot birtokoló lehetőséget, változásában a társadalmi alakulást kísérő és mozgósító erőt mutatta be. Ez utóbbi szerepét történeti áttekin-

Kisiskolások anyanyelvi vetélkedője

1990 tavasza óta, néhány sepsiszentgyörgyi gyermek-szerető tanító kezdeményezésére szervezzük meg minden évben a kisiskolások anyanyelvi vetélkedőjét.

Úgy gondoltuk, hogy a kisiskolásokat is részeseivé kell avatnunk annak a nemes szándékú vetélkedőnek, amelynek már 1984 óta nagy népszerűsége van a gimnáziumi és líceumi tanulók körében, s mely Kőrösi Csoma Sándor Anyanyelvi Vetélkedő (KAV) néven lopta be magát a köztudatba.

A kisiskolások vetélkedője, de nevezzük inkább játéknak, anyanyelvünk szépségén, sokszínűségén és varázsán alapszik. A vetélkedő szervezői úgy gondolják, hogy a kisiskolások számára a nyelv rejtett titkainak kifürkészése csak játékos módon valósulhat meg, úgy, hogy ízekre szedjük, boncolgatjuk és összerakosgatjuk. Játékos vetélkedőnkkel megteremtettük a szabadidő eltöltésének hasznos lehetőségét, valamint felvállaltuk az erre vonatkozó technikák fejlesztésének, átadásának, az értékek közvetítésének a szerepét is. Meggyőződésünk, hogy a vonzó, cselekedtető programok megvalósítása módszer és eszköz a személyiség és a közösség fejlesztésének a megvalósítására.

1994 tavaszán az Anyanyelv Napjai Székelyudvarhelyen rendezvénysorozat keretében tartottuk meg első alkalommal a KAV országos döntőjét, melyen 6 erdélyi megyéből 8 csapat (32 kisiskolás) mérte össze tudását, vizsgázza leleményességéből, anyanyelvismeretéből és -szeretetéből. Az idén Nagyenyeden, a nagyalmás diákok városában, a tudást és hitet hatalomra emelő nagy Gondviselő, Bethlen Gábor fejedelem nevét viselő kollégiumban már hagyományt folytattunk. Tíz megye legjobb kisiskolás csapatai vetélkedtek, szórakoztató és tréfás nyelvi játékok segítségével Meseországban tájalogtak.

A bírálóbizottság örömmel állapította meg, hogy a verseny színvonala a korábbiaknál magasabb volt. Az első három helyezettet csak egy-egy pont választotta el egymástól. Különös meglepetésként és örömként könyveltük el, hogy a legtöbb pontot szerző csapat, a nagybányai Vörösi Csoma Sándor nevű csapata. Legötletesebb mesélőnek és szövegalkotónak Kovács Emese kolozsvári és Ferencz Tímea nagyenyedi kisiskolások bizonyultak. Az értékes könyvtálmakon kívül a nyertes csapatok részt vehettek az év júniusában a kolozsvári Napsugár gyermekklub szervezte anyanyelvi táborban, az illyefalvi KIDA (Keresztény Ifjúsági és Diakóniai Alapítvány) központban.

Mészely József

téssel is igazolta: századok nyelvújító és nyelvapoló mozgalmait, nyelvünk változásait (ezekben szeplőit is) érintette, értékelte az idegen szavak magyarításait (például a számítástechnikában), jeleként annak, hogy tudatosul bennünk a magyarul beszélők nagy családjához való tartozás. Ezt szolgálja a Kárpát-medencei magyarságra kiterjedő Verseghy Ferenc nyelvművelő verseny.

A versenyt szakmai szempontból a zsűrielnökök nevében *Szűts László* értékelte, majd *Pápayné Kemenczey Judit* – a Verseghy-versenyeknek kezdettől fogva szellemi szervezője és fáradhatatlan szakértője – hirdette ki a verseny eredményét.

Szende Aladár

PONTOZÓ

Mindenekelőtt az 1995. évi 2. számunkban közölt rejtvények helyes megfejtését adjuk meg.

I. *Hétszer hét.* 1. Réveteg. 2. Érvágás. 3. Káröröm. 4. Agarász. 5. Lővérek. 6. Kanyaró. 7. Hiób-hír (de kifogástalan megoldás ez is: vész hír). A keresett vendéglátóipari egység: kávéház.

II. *Melyik község szerény?* 1. Árpás. 2. Lakócsa. 3. Rédics. 4. Gerényes. 5. Kapolcs. 6. Alattyán. 7. Kondoros. 8. Rábagyarmat. 9. Zalakaros. 10. Rácalmás. 11. Szeremle. 12. Papkeszi.

III. *Egy regény.* Aranykoporsó. (Móra Ferenc regénye.)

IV. *Szólépcső.* 1. Ma. 2. Ami. 3. Mari. 4. Római. 5. Móriak, 6. Krómjai. 7. Jókai Mór.

V. *Csoóri Sándor a nyelvről.* Anyanyelvem nemcsak szavaink ősszéssége, hanem az emberi lét értelmezhetőségének lehetősége is.

Azok közül a megfejtők közül, akik megszerezték a sorsolásban való részvételhez elegendő 70 pontot, a következőknek kedvezett a szerencse: Bede Anikó, Szeged, Nemestakács u. 21. (6721); Czank Zoltán, Komárom, Laktanya köz 3/b 4. 14. (2900); Décei Nóra, Tószeg, Jókai u. 8. (5091); Havai Dóra, Budapest, Baranyai u. 27. V. 3. (1117); Juhász Veronika, Paks, Zápor u. 64. (7030); Kincses László, Budapest, Bartók Lajos u. 7/D III. 9. (1181); Könyvesi Erzsébet, Dunakeszi, Tavasz u. 2. (2120); Petercsák Andrea, Szolnok, Malom u. 22. VI. 24. (5000); Rajnerné Mogyorósi Éva, Körmend, Hunyadi út 70/A (9900); Tóth Beáta, Marcali, Radnóti M. u. 16. (8700). Nyerményükhöz, a Koszorú – Száz vers az anyanyelvről című kötethez, amely bizonyára elnyeri majd tetszésüket, ez úton gratulálunk.

A Pontozó újabb feladatai

I. **Négyfejű szavak.** Míg a népmesei hősöknek olykor hétfejű sárkánnyal, megfejtőinknek itt csupán négyfejű szavakkal kell megbirkózniuk. A meghatározások alapján olyan szócsoporthoz kell rátalálniuk, amelyeknek tagjai csupán első betűjükben különböznek egymástól. Az öt négyfejű szó megfejtéséért „fejenként” 1, összesen 20 pont jár.

1.	Csónakféle: Több állam pénzneme: Mitológiai sorsistennő: Dutyi:
2.	Gázlómadár: Könnyű lábbeli: Szőr, toll, köröm anyaga is: Fontos krimiszereplő:
3.	Védőréteg: Körívű kanyarulat: Fehér, emyős virágú parlagi növény: Gyantaszzerű, fényes, fekete anyag:
4.	Italmérő: Dunántúli folyó: Mélyen fekvő, vizenyős rét: Ügyeletes:
5.	Kocsma: Szűrőfegyver: Gyalogút: Apácaolostor:

II. **Fordítsa meg!** A meghatározásokra olyan szavakkal kell felelni, amelyeknek fordítottja, azaz visszafelé olvasott változata egy-egy magyar helységnév. A helyesen válaszolók a kapott helynevek kezdőbetűiből egy filozófiai fogalom elnevezését olvashatják össze. A megfejtésért helynevenként 2, összesen 22 pontot lehet szerezni.

1. Ferde irányban: .....
2. Nála lentebb levő helyen: .....
3. Szemtermés kiverésére való eszköz: .....
4. Nagyon értékes: .....
5. Azonkívül: .....
6. Robbanólövedékkel lő: .....
7. Hurokkal rögzít: .....
8. Fából épült orosz nyaraló: .....
9. Énekelhető vers: .....
10. Tetőfedő anyag: .....
11. A mélybe dob: .....

III. **Lóugrásban.** Ha elindulunk a bal felső sarokból, és a sakkjátékbeli lóugrás szabályai szerint sorra vesszük a betűket, Tóth Árpád egyik versének címét kapjuk megfejtésül. Pontértéke 15.

K	R	M	A	I
Á	P	U	Á	A
S	O	U	C	N
S	R	I	R	G

IV. **Tíz kicsi tévéműsor.** Agatha Christie Tíz kicsi néger című világhírű krimije nyomán a mi rejtvényünkben tíz kicsi tévéműsor szerepel. Itt van mind a tíz, csak hogy anagrammásvítva. Kérdés, hogy olvasóink ráakadnak-e mindegyikre. Műsoronként 2 pont a jutalom, a telitalálat tehát 20 pontot ér:

1. Lepke-tan.....
2. Ki sért, édes?.....
3. Íróhad.....
4. Vén az arám.....
5. Csengő kell.....
6. Öt szent kebel.....
7. Tüzel.....
8. Maci bor.....
9. Aszúm.....
10. Égi kór.....

V. **Sánta Ferenc a nyelvről.** Keresztrejtvényünk fő soraiban ezúttal Kossuth-díjas írónknak, Sánta Ferencnek a nyelvről szóló megállapítását idézzük. Megfejtésül ezt kell beküldeni. Az idézett gondolat épp 25 éve látott napvilágot egy folyóiratban. A megfejtésért is 25 pont jár!

Az e számunkban közölt rejtvények együttes értéke 102 pont, de már 90 pont elegendő ahhoz, hogy valaki részt vehessen megfejtésével a sorsolásban, és egy értékes könyv nyertese lehessen. A megoldásokat 1995. december 15-ig kell beküldeni címünkre: Édes Anyanyelvünk, Pontozó, 1364 Budapest, Pf. 122.

Minden kedves megfejtőnek jó szórakozást és sikeres megfejtést kívánunk a rejtvények készítői:

Dékány Erzsébet (IV.)
Doroszlai Elekné (I.)
Házy László (II.)
Láng Miklós (III.)
Schmidt János (V.)

Legfőbb örökségünk

1	2	3	4	5	N	6	7	8	T	9	10	11	Y
12						13				14			
		16			17		18		19		20		
21	22					K				23			24
25			26				27					28	
29		30				31		32			33		Ü
34			35		36		37		38			39	
	K			40				41					S
42		43					44				45		46
47	48		49			50				51		52	
53				54			55		56		57		58
59			60									61	
62		63			64				65				
66				67		68		69		70			71
	O				S				A				

VÍZSZINTES: 1. Sánta Ferenc gondolatának kezdő szavai. 12. A községnél rangosabb település. 13. Efféle. 14. Kesernyész fűszeranyaggal ízesített (bor, pálinka). 16. Oxigénmódosulat. 18. Gárgó szarvas. 20. Idegen szóösszetételek előtagjaként vég-, végső a jelentése. 21. A gondolat harmadik része. 24. Fél ökör! 25. Füge egynemű betűi. 26. Szigetek, röv. 27. Település Külső-Somogyban. 28. A Volga jobb oldali mellékfolyója. 29. Vagyon páros betűi. 32. A vér visszafelé áramlása a szívben, orvosi műszóval. 34. Tehergépkocsi-márka. 36. Ebből ért az ember! 38. ...-effektus; ún. bőrhatás az elektromos vezetésben. 43. Káin áldozata. 44. Üdvöz légy, római! 45. Válogatott, előkelő társaság. 47. Képző, a -ve párja. 49. Csahol. 52. Helység Kisbér közelében. 53. Nem jár az óra. 54. Szezon. 56. Vízinövényekkel teljesen benőtt mocsár. 58. A radon vegyjele. 59. Ez pedig a cériumé. 60. A sokszorosítás előtt (ellenőrzés végett) készülő nyomdai másolat. 62. Az eszkimók félgömb alakú hókunyhója. 63. Csak, németül. 65. ... Manfredi; olasz színművész és filmrendező. 66. Baranya megyei község, nevezetessége a német nemzetiségi tájház. 68. Házikó. 70. Sávot vált az autós.

FÜGGŐLEGES: 1. A szoba terét megosztó polcos bútordarab. 2. Bölcsődal! 3. Fontos ötvözőfém. 4. Filmkölcsonzéssel foglalkozó üzletember. 5. A Trieszti-öbölbe torkoló folyó. 6. Német és olasz autók jelzése. 7. Félreteszít. 8. Diák „gyötrése” a vizsgán. 9. Indulatszó. 10. Kombájnnal dolgozik. 11. Gazdasági munkaközösség, röv. 15. A kellenél nagyobb mennyiségűnek tart. 17. 1990-ben megszűnt német állam. 19. Község a Kemenesháton. 22. A gondolat második része. 23. Öt rövid sorból álló, rímtelen japán versforma. 30. De még mennyire! 31. Posztumusz Kossuth-díjas színművész (Lajos). 33. ... is money; az idő pénz, angolul. 35. Afrikában és Kelet-Indiában honos tulokfaj. 36. A Dráva és a Száva közötti területhez tartozó. 37. József Attila verse. 39. A zsebében. 40. Valaminek a bekövetkeztekor még életben van. 41. Ádám párja. 42. Örömrivalgás, lelkes ünneplés. 46. Iskolai dokumentum. 48. Sánta Ferenc gondolatának negyedik, befejező része. 50. ... rasa; tiszta lap (az előzményeket tekintve nem vevő megítélés, álláspont). 51. „Kutyafejű” majom. 55. Árumennyiségi egység. 56. Ipari roströvény. 57. A halászléből nem hiányozhat! 60. Eladó áll mögötte. 61. ... verbale; szóbeli jegyzék. 63. Hongkonghoz tartozó sziget (LAN). 67. Ugyanott, röv. 69. Körülbelül, röv. 71. Létezik.

Schmidt János

Remek rímek, rólam, rólad, róla...

Optimizmus

Minden bakot lelőttünk:
fényes jövő előttünk!

Lesipuskás

Amíg itt most tépelődöm,
nyomdokomba lép elődöm!

Lassíts a kanyarban!

Ne másszál a fára, ó,
nem te vagy a fáraó,
nem vár reád piramis,
jó lesz lassúbb iram is!

Helyzetkép

Azt mondja a csődbiztos,
itt most csak a csőd biztos!

A kérdés jogos!

Vajon a világ kerek-e,
s megvan-e minden kereke?

Botorság

Szakadéknál nincs hátország,
szélén állni nem bátorság...

Új esztendő küszöbén

Búcsúzik az ócska naptár,
nem a méh új, csak a kaptár!

Vendéglátóipar

Olcsó húsnak híg a leve:
rántott borjú helyett tevel

Keserű pohár

Csödöm levét
bankom issza,
könnyem könnyen
tartom vissza!

Kopias Sándor

NYELVÉSZ-LELETEK, NYELV-ÉSZLELETEK

AJÁNDÉKBA
adunk
Önnek egy

MOUNTAIN BIKE-ot, a hozzá tartozó
tetőcsomagtartóval és bicigitartóval.
Ezt a lehetőséget ne szulassza el!

Ezúttal nem a vastag és széles abroncsú hegyi kerékpárt jelentő, angolból importált *mountain bike* kifejezést bíráljuk, hanem a hivatalosan *kerékpár*, köznapi nyelven *bicikli* néven emlegetett egyszerű közlekedési eszköznek *bicigli* alakváltozatát. Nyelvvelő kézikönyvünk így ír róla: „A *bicigli* változat a *k*-nak *l* előtti zöngésüléséből keletkezett a pongyola beszélt nyelvben; az igényesebb stílusrétegekben tehát kerülnünk kell!” Reméljük, a KELET-PEST megyei Szuperinfó, amelyben Illés Mátyás kartali olvasónk ezt a hirdetést találta, tartja magát annyira igényesnek, hogy a jövőben kerüli ezt az élőbeszédben még úgy-ahogy elfogadható, de az írott nyelvbe, hirdetésszövegbe semmiképp sem illő változatot! (Közzéteszi: G. L.)

FANTASZTIKUS KILÓS RUHA VÁSÁR

lesz a HUNYADI 3. U.
8. sz. alatt.

Íme egy újabb adalék a *fantasztikus* melléknév *fantasztikus* karrierjéhez. (Erről I. B. Lőrinczy Éva cikkét folyóiratunknak 1994. évi 1. számában!) Csak mellesleg említsük, hogy – több mint negyven évvel „törvénybe iktatása” után – az ún. mozgószabály még mindig ismeretlen az átlagos magyar betűvető előtt. A *kilós ruha vásár* helyesen: *kilósruha-vásár*. (A plakátot K. G. tulajdonította el egy I. kerületi autóbuszmegállóban.)

A SZÉCHENYI FÜRDŐBEN A FÉRFI-NAPOZÓ ALATT A KULTÚRÁLT TESTFORMÁÉRT - IL CULTO DELLA FORMA -

... és egy kicsit a kulturált helyesírásért. (B. G.)

GYÓGYÍTÁS HELYETT MEGELŐZÉS

Abban minden orvos egyetért, hogy a betegségeket könnyebb megelőzni, mint gyógyítani. A megbetegedések kialakulásáért azonban maguk a páciensek tehetnek a legtöbbet: azzal, hogy időről időre igénybe veszik a szűrővizsgálatokat. A következő vizsgálatokon tanácsos rendszeresen részt venni:

Ha valóban a megbetegedések kialakulását segítik elő a szűrővizsgálatok – ahogy ezt a szöveg sugallja –, akkor bolond az, aki igénybe veszi őket! (A Nők Lapja ez évi 18. számában találta Láng Miklós olvasónk.)

VÁROSLIGETI MÚJÉGPÁLYA

NYUGDÍJAS BÉRLET

az 1994/95 évi
korcsolyázó idényre

00014

VÁROSLIGETI MÚLYÉGPÁLYA

Mire ez az „észlelet” megjelenik, már szinte kezdődik is az 1995–1996. évi korcsolyázóidény. Kíváncsian várjuk, hogy a kiadandó bérlet szerint az új évadban is *műlyég*-en kell-e siklaniuk a bérlettulajdonosoknak, mint az elmúlt idényben! (Bérletüket, amelynek hátsó oldalán a *műlyégpálya* felirat díszleg, ketten is elküldték nekünk: Horváth Anikó és dr. Szomolányi Sándorné. Közreadja: G. L.)